

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Jitka Laštůvková, DiS.

Bytová problematika romské minority v Olomouci

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

2014

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci 14. dubna 2014

Podpis: _____

Zde bych chtěla poděkovat vedoucímu práce Mgr. Jaroslavu Šotolovi, PhD., za jeho doprovázení a rady při tvorbě této diplomové práce. V neposlední řadě děkuji také své rodině, manželovi a všem přátelům, kteří mi byli po celou dobu oporou.

OBSAH

ÚVOD	6
A. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 ROMSKÁ MINORITA	8
1.1 STRUKTURA ROMSKÉHO SPOLEČENSTVÍ.....	8
1.2 HISTORIE ČESKÝCH ROMŮ	9
1.2.1 Vývoj po druhé světové válce do roku 1989.....	9
1.2.2 Vývoj od roku 1989.....	10
1.3 VÝVOJ BYDLENÍ ROMSKÉ MINORITY	12
1.3.1 Sociálně vyloučené lokality, ghetta.....	12
1.3.1.1 Vymezení pojmu sociální vyloučení	13
1.3.1.2 Vznik sociálně vyloučených lokalit.....	13
1.3.1.3 Život v sociálně vyloučených lokalitách.....	14
1.3.2 Bydlení v nájemních bytech, ubytovnách.....	15
2 BYDLENÍ	18
2.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY A TYPY BYDLENÍ.....	18
2.1.1 Vlastnické bydlení.....	19
2.1.2 Soukromé nájemní bydlení.....	19
2.1.3 Bydlení v ubytovacích zařízeních.....	19
2.1.4 Sociální bydlení versus městské byty	20
2.1.5 Azylové domy pro matky s dětmi.....	21
2.2 BYTOVÁ POLITIKA A JEJÍ NÁSTROJE	22
2.2.1 Nástroje nabídkové strategie	22
2.2.2 Nástroje poptávkové strategie	23
3 DISKRIMINACE ROMŮ NA TRHU S BYTY	24
B. VÝZKUMNÁ ČÁST	26
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	26
4.1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY VÝZKUMU	26
4.2 CÍL VÝZKUMU	26
4.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKA.....	27
4.4 VÝZKUMNÝ DESIGN	27
4.5 METODY VÝZKUMU	28
4.6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU.....	29
4.7 PROVEDITELNOST VÝZKUMU, ZVLÁDÁNÍ RIZIK, ZAJIŠTĚNÍ KVALITY DAT	29
4.8 SBĚR DAT	30
5 VÝSLEDKY ANALÝZY DAT – OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ	33

5.1	ZKUŠENOSTI S TYPY BYDLENÍ.....	33
5.1.1	<i>Městské byty</i>	33
5.1.2	<i>Azylový dům pro matky s dětmi</i>	36
5.1.3	<i>Bydlení na ubytovně</i>	37
5.1.4	<i>Bydlení v podnájmu</i>	38
5.2	HLEDÁNÍ BYDLENÍ	39
5.2.1	<i>Způsob hledání bydlení</i>	39
5.2.2	<i>Finanční náklady spojené se získáním bydlení</i>	42
5.2.3	<i>Kriteria bytu</i>	43
5.3	JEDNÁNÍ S PRONAJÍMATELI BYTU	44
5.3.1	<i>Otázka na romský původ</i>	44
5.3.2	<i>Sdělování dalších informací o sobě</i>	47
5.3.3	<i>Dobré vystupování zájemce</i>	48
5.3.4	<i>Jiné strategie při jednání s pronajímatelem</i>	49
5.3.5	<i>„Nemůžou nás házet do jednoho pytle“</i>	50
5.4	VÝSLEDKY HLEDÁNÍ BYDLENÍ	50
5.4.1	<i>Odmítnutí pronajímatelem</i>	51
5.4.2	<i>Získání podnájmu</i>	53
6	VÝSLEDKY ANALÝZY DAT – AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	54
7	ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	56
	ZÁVĚR	58
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	60

Úvod

„Z mnoha výzkumů vyplývá, že většina majoritní společnosti nechce mít Romy za sousedy a vnímají je negativně.“ (Kaleja, 2012, s. 110) Nabízí se otázka: proč vidí většina lidí Romy ve špatném světle? Pokud se v dnešní době mluví o Romech, pak si z mé zkušenosti velká část lidí představí Roma, který nechce pracovat, využívá dávkový systém, má spoustu dětí, dělá jenom problémy apod. V takovém výčtu by se dalo určitě dlouho pokračovat. I v médiích se velmi často o Romech mluví právě především v negativním smyslu, i když se v poslední době situace s medií lepší a jsou televizní či rozhlasové pořady, které ukazují i opačnou stránku Romů. Lidé jsou velmi často plni předsudků vůči Romům, které jsem více poznala sama v době, kdy jsem s romskými klienty hledala bydlení a bylo prakticky nemožné přesvědčit nějakého pronajímatele, že zájemce o byt je sice Rom, ale nájem bude platit řádně a byt nezničí. To byl první impuls proč jsem se rozhodla pro toto téma diplomové práce. Druhý impuls byl i ten, že v Olomouci neexistuje prakticky žádná forma sociálního bydlení pro sociálně slabé skupiny obyvatel a chci pomocí této práce popsat jaké dopady má neexistence sociálního bydlení na Romy v Olomouci a jak jinak tedy řeší bytovou problematiku. To, že se jedná o aktuální téma, dokazuje mimo jiné časopis Můžeš, který bytové problematice věnuje hlavní téma jednoho čísla. Sri Kumar Vishwanathan (2014, s. 13) je ředitel obecně prospěšné společnosti Vzájemné soužití a komentuje současnou situaci takto: „Tisíce lidí na ubytovnách a v azylových domech jsou smutkem této země. Jsou ostudou, před kterou nakonec stejně neutečeme. Ti nejslabší nikam neodejdou. Když se za pomoci celé společnosti nezvednou, zůstanou zátěží našeho sociálního systému, příkladem obrovské krátkozrakosti.“ Řadu zpráv o tom, že jsou velmi často ubytovny přeplněné především romskými rodinami, můžeme najít i na internetu a v novinách.

Mým cílem je tedy zkoumat, jaké volí Romové strategie při hledání vhodného bydlení. Toto téma chci zkoumat na území města Olomouce tak, abych měla zastoupené různé typy bydlení – nájemní byt, městský byt, ubytovnu a azylový dům. Bude mě zde zajímat příběh každého respondenta – s jakými typy bydlení má již zkušenosti, jak se mu bydlení podařilo najít, zda je s bydlením nyní spokojený nebo hledá jinou formu bydlení apod.

Práce je rozdělena do dvou částí. První část je teoretická a zaměřuje se na vymezení dvou základních témat, která spatřuji jako stěžejní pro ukotvení celého

výzkumu. Jedná se jednak o kapitolu o romské minoritě, která se věnuje především jejich historii a vývoji jejich bydlení. Následující kapitola se pak zaměřuje na problematiku bydlení, představuje jednotlivé typy bydlení a bytovou politiku státu. Poslední teoretická kapitola pak shrnuje výsledky tří výzkumů, které spojuje téma diskriminace Romů na trhu s bydlením.

Praktickou část pak tvoří kvalitativní výzkum, jehož hlavním cílem je odkrýt, jak již bylo výše uvedeno, jakým způsobem hledají Romové v Olomouci bydlení. Jaké volí strategie, a zda jsou z jejich pohledu úspěšné či nikoliv, případně čím to může být způsobeno? Jsem si však vědoma i toho, že úspěšnost či neúspěšnost ovlivňují i různé vnější okolnosti, nikoliv pouze dobře zvolená strategie. Výsledkem tedy budou různé strategie, které skupina respondentů označí jako úspěšné či neúspěšné, a ze kterých je možné čerpat inspiraci využitelnou při hledání bydlení. Dílčí otázky výzkumu se pak zabývají tím, s jakými typy bydlení mají dotazovaní Romové zkušenosti, jak jsou spokojeni s jednotlivými typy a s jakými překážkami se při hledání bydlení setkali.

Jako výzkumná technika byl zvolen polostrukturovaný rozhovor s Romy, kteří bydlí na území města Olomouce a zastupují různé typy bydlení, které byly výše uvedeny. Další rozhovory se sociálními pracovníci a s realitním makléřem pak umožní nahlížet na danou problematiku i z jiného úhlu pohledu – jednak z pohledu těch, kteří pomáhají bydlení hledat, a jednak z pohledu toho, který bydlení zprostředkovává.

Získané poznatky chci využít při dalším hledání vhodného bydlení s mými klienty, v rámci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, ve které pracuji. Výsledky výzkumu pak budou přínosné pro službu, ve které pracuji, stejně jako pro ostatní organizace, které pracují s Romy a pomáhají jim s hledáním vhodného bydlení. Práce však může být přínosná i pro širokou veřejnost, která chce poznat blíže problémy v oblasti bydlení, se kterými se Romové mohou potýkat.

A. TEORETICKÁ ČÁST

1 Romská minorita

„Při posuzování minorit příliš vnímáme rozdíly, zdůrazňujeme odlišnosti z neznalosti a nepochopení, neposuzujeme je ve vzájemných vztazích, komplexně. Z neznalosti kulturních reakcí minorit dochází k jejich nesprávnému chápání.“ (Šotolová, 2013, s. 1)

Podle průzkumů veřejného mínění nejsou Romové vnímáni příliš pozitivně. Nabízí se otázka, proč jsou Romové tak odlišní? Ve skutečnosti se Romové od ostatních lidí moc neliší – stejně se umí radovat ze života, stejně umí milovat i nenávidět, stejně se bojí nemoci a smrti aj. Romové se jako etnikum formovali za jistých podmínek v kontextu historie, které je více či méně ovlivnily. (Horváthová, 2002, s. 3)

Následující kapitoly se tedy budou věnovat jednak struktuře romského společenství, jejich historii a dále pak vývoji bydlení Romů.

1.1 Struktura romského společenství

Stejně jako mezi lidmi, kteří tvoří majoritní společnost, tak i mezi Romy a různými skupinami Romů se objevují až propastné rozdíly. Je tedy velmi důležité nehovořit o Romech jako o jednotné skupině, která se vyznačuje stejnými znaky. (Horváthová, 2010, s. 65)

Romové netvoří jednotné společenství, ale člení se do jednotlivých skupin, podskupin a rodů. Nejpočetněji je u nás zastoupena skupina Slovenských Romů, kteří se pak dále dělí podle toho, ze které osady či lokality pocházejí. Mezi jednotlivci či mezi nukleárními rodinami, ale i mezi starší a mladší generací jsou již velké rozdíly, které se týkají úrovně sociální, kulturní i vzdělanostní. Výraznou skupinu pak tvoří Romové olašští, kteří se dále člení na skupiny, podskupiny a rody. Na území České a Slovenské republiky se v minulosti vyskytovaly pouze dvě skupiny – Lovárové (koňští handlíři) a Kalderaši (výrobci kotlů). V současné době u nás žijí spíše potomci Lovárů. Tito olašští Romové přicházejí do našich zemí ve druhé polovině 19. stol. z rumunského knížectví Valachie. Jedná se o typicky kočovné Romy, kteří byli nejvíce postiženi zákazem kočovnictví v roce 1959. Olašská komunita byla a i v dnešní době stále je hodně uzavřená vůči svému okolí, a to jak vůči majoritní skupině, tak vůči ostatním

skupinám Romů (na které pohlížejí i s despektem). Olašští Romové mluví v komunitě romsky, což vnímají i jako otázku cti. Postavení dívek a žen je v této komunitě velmi tradiční – ženy a dívky se tedy starají o domácnost a o děti. Sňatky mezi skupinou olašských Romů a Romů z jiných skupin jsou velmi ojedinělé. Další menší skupinu tvoří maďarští Romové, nevýznamně pak zbytek českých Romů (důsledek vyhlazování v koncentračních táborech) a němečtí Sintové, kteří mají velmi často nějaké příbuzné v Německu. (Horváthová, 2010, s. 63-65)

1.2 Historie českých Romů

Tato kapitola se bude věnovat historii českých Romů od roku 1945 až do současnosti. Období od druhé světové války je zvoleno záměrně, protože jej někteří autoři označují jako historický mezník v postavení a podmínkách československých Romů. Můžeme zde tedy hovořit o výchozím, nulovém bodu jejich dalšího vývoje (Davidová, 1995, s. 9).

1.2.1 Vývoj po druhé světové válce do roku 1989

Mezi léty 1941-1945 nacisté vyhladili na 500 000 Romů ve snaze eliminovat jejich zvrhlý a asociální způsob života (Stewart, 1997, s. 5). Toto období pronásledování, zabíjení a rozbíjení romských komunity během nacistické éry se bezesporu zapsalo do romské historie a velmi to poznamenalo romskou komunitu. (Stauber, Vago, 2007, s. xvii). Většina českých a slovenských Romů byla vyhlazena v koncentračních táborech nacistickou genocidou, a to včetně Sintů (německých Romů). Po roce 1945 se tedy mění i vlastní struktura romského etnika. Původních Romů (českých a moravských) zde přežilo pouze několik desítek rodin. Převažují zde Romové slovenští a menší skupiny Romů maďarských, německých – Sintů, rumunských a specifická skupina tzv. olašských Romů, kteří v té době ještě kočují. V tomto období je také patrná první velká migrační vlna slovenských Romů do českých zemí. (Davidová, 1995, s. 9-10)

Vývoj direktivního státního řešení tzv. cikánské otázky v poválečném období až do roku 1989 je možné rozdělit do několika etap, přičemž každá etapa se liší svým přístupem k řešení. Společně je však spojuje fakt, že do hledání řešení tzv. cikánské otázky nebyli Romové v žádné míře zapojeni, výjimkou bylo pouze období 1969-1973, kdy aktivní roli sehrál Svaz Cikánů – Romů. Ostatní etapy se však neohlížely na Romy jako na spoluaktéry v řešení cikánské otázky. (Davidová, 1995, s. 190-191)

Davidová (1995, s. 190-191) označuje tyto ostatní koncepce jako mylné koncepce, které pokrývaly další vývoj romského způsobu života, vztahu k vlastní identitě aj. Nabízí nám jeden možný úhel pohledu. Řada koncepcí sice nezapojila do řešení samotné Romy, ale i tak je možné některé koncepce označit za úspěšné, a to díky řadě pokroků jak v oblasti bydlení či například vzdělávání. Víšek (2006, s. 190) mluví o tom, že je třeba úspěch hledat v čase, protože dnešní úspěch může být výsledkem nějakého opatření, které se uskutečnilo mnohem dříve v minulosti.

V první polovině 60. let pak v oblasti bydlení byly zprostředkovány státní půjčky, díky kterým si rodiny mohly postavit domy. Jiné rodiny zase dostaly byty přiděleny. Úskalím této koncepce bylo, že se snažila měnit Romy, aby se přizpůsobili, a to velmi direktivním způsobem bez participace Romů samotných. Ve druhé polovině 60. let jsou patrné snahy o rozptyl romského obyvatelstva z oblastí velké koncentrace Romů. (Davidová, 1995, s. 201 – 204) Toto likvidování romských osad a následný rozptyl Romů s sebou také přineslo negativní jev, a to rozpad rodových komunit, které zajišťovaly i jistý morální řád pro své členy. (Horváthová, 2010, s. 52)

Pro koncepcí ze 70. let je charakteristické, že byly mírnější a snažily se v jisté míře i umožňovat Romům pěstovat prvky své kultury. K vyrovnání s majoritou docházelo v tomto období především díky materiálním a sociálním výhodám – Romům byly přednostně přidělovány byty, získávali zvýšené sociální dávky apod. Právě příliš štědrý sociální systém se velmi negativně podepsal na dalším vývoji Romů – otupil jejich soběstačnost a nezávislost. Materiální výhody sami o sobě problém nevyřeší, jak říká i lidová moudrost: „*Chceš-li pomoci potřebnému, nedávej mu ryby, ale nauč ho je chytat.*“ (Horváthová, 2010, s. 53)

V 70. letech se pak začaly ozývat protesty, Romů se zastala i Charta 77 a kritika na nedodržování občanských práv se ozývala také z Ženevy (Pavelčíková, 2012, s. 20-21). V polovině let 80. již narůstá skupina Romů, která prosazuje nutnost uznání romské etnicity, národnosti (Davidová, 1995, s. 217). Téma diskriminace Romů se však zcela neztratilo a diskriminace je znatelná i v poválečném období. Komunistický režim sice padl, ale jistá míra diskriminace či rasismu, ať už zjevná či nějakým způsobem skrytá stále přetrvává až do dnes. (Stauber, Vago, 2002, s. xviii)

1.2.2 Vývoj od roku 1989

Romové již před rokem 1989, ale i v současnosti představují jednu z nejpočetnějších národnostních menšin (Pavelčíková, 2012, s. 40). Po roce 1989 se

dostává do popředí pojem „romství“, který můžeme vysvětlit jako romskou totožnost, pojmenování sebe sama, ale také i jako určitý právní a morální kodex. Velký zájem o Romy a romství je vidět především ve 2. polovině 90. let velkou řadou aktivit (vydáním Romsko českého a česko romského slovníku, založením Muzea romské kultury v Brně, a mnoho jiného). (Ševčíková, 2012, s. 41-42)

Zároveň k výše uvedenému lze i sledovat určitou krizi romství, a to od roku 1989 až doposud. Ševčíková tuto krizi označuje jako „*sdílené ztracení etnického sebevědomí Romů a nevíra ve vlastní jedinečnost a neopakovatelnost.*“ (Ševčíková, 2012, s. 43)

Přechod k tržnímu hospodářství však způsobil, že nekvalifikování Romové, často také absolventi zvláštních škol se jako první ocitli mezi nezaměstnanými. Mnoho Romů se v pozici nezaměstnaného ocitá především z důvodu nízkého vzdělání, ale velkou míru zde tvoří i diskriminace ze strany soukromých podnikatelů nebo i příliš štědré sociální dávky, které Romy nemotivují k hledání zaměstnání. (Horváthová, 2002, s. 57) Za další rány tohoto období pak Víšek (2006, s. 194) označil ztrátu sociálních kurátorů v roce 1990 nebo i zákon o občanství či zrušení okresních úřadů.

Před rozdělením na Českou a Slovenskou republiku byl přijat Zákon o nabývání a pozbyvání státního občanství, který zasáhl několik desítek tisíc Romů, kteří se nově považovali za občany Slovenské republiky, a to i přes fakt, že se narodili nebo dlouhodobě žili v Čechách. Tito lidé se jednak ocitli bez sociální podpory a jednak vynaložili velké finanční i osobní úsilí na získání českého občanství. Získat české občanství znesnadňovala mimo jiné i podmínka pětileté beztrestnosti. Někteří Romové také hledali nový stát pro emigraci. Vláda již musela začít tuto problematiku řešit – byla vytvořena Mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity. Pozdější vláda v roce 1998 začala vytvářet širší koncepci pro řešení romského soužití, lidských práv apod. (Holomek, 2000, s. 158 – 160)

Postupně docházelo čím dál víc k rozšíření vzájemných rasových předsudků a stereotypů mezi českou majoritou a romskou minoritou. Mezi oběma skupinami se postupně také vytváří určitá propast, izolovanost. Ze stále pokračující krize romství plynou pro Romy pocity sociokulturního vykořenění, které se projevují jako například protigádžovský negativismus. Což mimo jiné způsobuje i to, že česká většina stále více odmítá projevy romství respektovat. (Ševčíková, 2012, s. 43-44) Batueva (2012, s. 429) popisuje ve svém článku, že v poslední době je znát vyšší míra intolerance uvnitř

komunit vůči některé etnické skupině a dává to do souvislosti s hospodářskou krizí, která postihla téměř všechny státy evropské unie. Takové situace jsou podle ní patrné i v historii, kdykoliv se objeví přírodní katastrofa nebo nějaká krizová situace, vždy se objeví „obětní beránek“, který je potrestán za utrpení jiných.

V důsledku výše uvedeného se snaží jednak stát, jednak různé nestátní neziskové organizace o integraci romské minority. V článku 1.8 Koncepce romské integrace z roku 2004 je integrace definována jako „*plnohodnotné začlenění Romů do společnosti, které jim umožní, aby si volili, která kulturní specifika a odlišnosti si přejí zachovat.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, s. 3) Proces integrace je velmi dlouhodobý proces, který neustále probíhá a hledá v České republice stále svou podobu a praktické naplnění. (Pavelčíková, 2012, s. 44)

1.3 Vývoj bydlení romské minority

Potřeba bydlet je jedna ze základních potřeb každého člověka. Způsob bydlení je podle Davidové (2000, s. 81) možné považovat za jeden z ukazatelů hmotné či celkové vyspělosti člověka. Toto tvrzení je podle mého názoru z části pravdivé, na druhou stranu je zvláště u Romů nutné přihlížet i k širším okolnostem, které ovlivňují volbu bydlení. Romové tvoří již dlouhodobě jednu z nejzranitelnějších skupin na trhu s byty, kde podléhají strukturálním bariérám a diskriminaci (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73).

V současné době využívají Romové různorodé možnosti bydlení stejně jako většinová společnost. Některé typy bydlení jsou Romy využívány více, některé méně, otázkou však zůstává, zda je to jejich svobodná volba nebo zda zde sehrávají roli i další okolnosti. Následující kapitoly se budou zabývat charakteristickými rysy bydlením v sociálně vyloučených lokalitách, nájemních bytech či ubytovnách.

1.3.1 Sociálně vyloučené lokality, ghetta

Sociálně vyloučené lokality vznikají především po roce 1989, jak je níže popsáno. Je to jev, se kterým se potýká řada velkých měst. Nemusí se vždy jednat pouze o ubytování na okraji města, velmi často se může také jednat například o ubytovnu v centru města. Tématu sociálně vyloučených lokalit se věnují podrobně následující podkapitoly, konkrétně vymezují pojem sociální vyloučení a dále pak vznik sociálně vyloučených lokalit či popisují život v těchto lokalitách.

1.3.1.1 Vymezení pojmu sociální vyloučení

Sociální vyloučení je mnohorozměrné a postihuje řadu oblastí, mezi které patří kulturní vyloučení (omezení přístupu ke vzdělání aj.), prostorové vyloučení, ekonomické vyloučení (vyloučení z trhu práce, omezený přístup k bydlení aj.), symbolické vyloučení (stereotypizování skupiny) a politické vyloučení (omezení politické a občanské participace). (Prokešová, 2010, s. 80)

„Sociální vyloučení můžeme definovat jako proces, kterým jsou jednotlivci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.“ (Prokešová, 2010, s. 80) Kotýnková (2000, s. 94) pak poukazuje, že se jedná především o omezení přístupu k těmto zdrojům: k zaměstnání, bydlení, sociální ochraně, zdravotní péči a vzdělání.

Tento proces je pak zapříčiněn především chudobou a nízkými příjmy. Mezi další jeho faktory patří především nízká vzdělanost, diskriminace nebo obecně špatné životní podmínky. Projevem sociálního vyloučení je pak dlouhodobá nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách, život v ghettech, špatný zdravotní stav, nízká kvalifikace, rozpad rodin nebo i ztráta sebeúcty. V případě adaptace na tyto podmínky dochází pak k vytváření specifických norem a hodnot jako je důraz na přítomnost, či pocit beznaděje, že člověk nemůže ovlivnit a změnit svou situaci. (Prokešová, 2010, s. 81)

Sociální vyloučení pak ohrožuje nejen vyloučené (Romy), ale i majoritní společnost. Většinová společnost je ohrožována oslabováním sociální soudržnosti a sociálních vazeb, růstem napětí ve společnosti, zvýšenou kriminalitou či finančními náklady (sociální dávky). Sociální vyloučení většinou vytvoří uzavřený kruh, který se velmi obtížně opouští. (Mareš, 2003, s. 69)

1.3.1.2 Vznik sociálně vyloučených lokalit

Pro většinu Romů byl donedávna převažující způsob bydlení v tzv. cikánských osadách. Byly to jednak „městské cikánské čtvrti“ nebo cikánské osady, především na okrajích měst či vesnic. V některých případech je možné mluvit i o „ghettech“, která byla jednak symbolem vyhnání, jednak místem, kde mohli Romové žít bezpečně. (Davidová, 1995, s. 65) Takováto ghetta vznikají v mnoha městech České republiky především po roce 1989. Většina obyvatel těchto ghetť jsou romského etnika a jsou zatíženi stereotypem „cikána“, se kterým na ně nahlíží většinová společnost. Tito lidé

mají často velmi nízké vzdělání a před listopadem 1989 byli zaměstnaní ve stavebnictví. Na ekonomickou reformaci byli tedy neméně připraveni a nejvíce postiženi – propouštění z krachujících či transformujících podniků postihlo především je. Vznik lokalit je nejčastěji spojován se svéráznými politikami místních samospráv. V případě, že nájemník přestane platit nájem, pak se nikdo nesnaží zjistit důvod neplacení, ale je označen jako „neplatič“ a je vystěhován do tzv. holobytů. Tito neplatiči jsou tedy sestěhováni do jedné lokality. Často se stává, že účel tohoto bydlení není přesně stanoven, a proto se tam objeví i lidé, kteří sice nejsou neplatiči, ale potřebují nějaké bydlení. (Moravec, Černý, Novák, 2002, s. 8-9)

Prostorová segregace Romů může být jednak dobrovolná, a jednak také nedobrovolná. Za dobrovolnou se považuje sestěhování, za účelem udržení vazeb s rodinou, či přáteli, přičemž je možné se na tuto segregaci dívat jako na určitý kulturní znak Romů. Nedobrovolná pak často vychází z nízkých příjmů romských rodin, které nemají možnost zajistit si odpovídající bydlení vlastními silami a jsou nuceny uchýlovat se k bydlení v ubytovnách či různých vyloučených lokalitách. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73) V naprosté většině případů pak jsou lidé do těchto lokalit sestěhováni systematicky z vůle místních samospráv (Růžička, 2006, s. 119). Obce také v poslední době omezují obecní bytový fond, který podléhá privatizaci. V roce 2011 řešil dokonce i veřejný ochránce práv stížnost, která poukazovala na to, že Romové mají nerovný přístup k obecnímu bydlení. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73) Cviková (2010, s. 3) také potvrzuje, že často obce a městské části neposkytují sociální bydlení sociálně slabému obyvatelstvu a některé případy pak končí i odebráním dětí z rodinné péče.

1.3.1.3 Život v sociálně vyloučených lokalitách

Život v ghettech je velmi bezútěšný a lidé zde žijí většinou ve stavu letargie, kdy nejsou schopni či ochotni cokoli udělat a volí si spíše krátkodobé strategie zaměřené spíše na uspokojování základních životních potřeb. V rámci komunity pak vznikají svérázná pravidla, která jsou často pro ostatní svět nepochopitelná. To vše se pak odráží na výchově dětí, které vyrůstají v těchto sociálně vyloučených lokalitách – děti mají velmi často problémy ve školách, kde pedagogové neumí často pracovat s odlišnostmi, které s sebou romské děti přinášejí. (Moravec, Černý, Novák, 2002, s. 8-9) Galal (podle Cviková, 2010, s. 3) hovoří dokonce i o tzv. dědičném vyloučení Romů.

„Existence sociálně vyloučených lokalit obývaných ve vyšší míře Romy vážně ohrožuje sociální soudržnost české společnosti. Do okolí lokalit prorůstají problémy jejich obyvatel a stávají se zdrojem vzájemné nesnášenlivosti a sociálního napětí mezi romskou menšinou a většinovým obyvatelstvem měst a obcí.“ (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 87)

Radostný a Růžička provedli případovou studii sociálně vyloučené lokality – Masokombinát v Kladně. Mnohé z toho co autoři popisují, je možné najít i v jiných vyloučených lokalitách a je možné tedy některé jejich poznatky generalizovat. Budova v této lokalitě bývá označována jako „ubytovna pro neplatiče“, i když ve skutečnosti by se mělo jednat o sociální byty, které jsou přidělovány. Všichni kdo jsou přestěhováni na „ubytovnu Masokombinát“ nejsou neplatiči, ale podmínky na ubytovně často z lidí neplatiče udělají (poměrné platby za elektriku ze společných prostor, odběr elektriky ze společných prostor na černo). Samotná budova je pak vyčleněna na okraji města a dostupnost hromadnou dopravou také není zcela uspokojující. Velikost bytů je různá, ale nejčastěji jsou to byty o jedné místnosti se společným WC, koupelnou a kuchyňským koutem. V těchto malých místnostech žijí i celé rodiny. Problém je zde také etnizace lokality, kterou obývá až 99% Romů a jen nepatrný počet Ne-Romů. Je také mylné se domnívat, že lidé v sociálně vyloučené lokalitě tvoří nějakou komunitu. Autoři v tomto případě pak hovoří o tzv. agregátu, který označuje skupinu lidí, kteří jsou většinou spojeni geografickou či fyzickou blízkostí, avšak o žádných bližších vztazích se hovořit nedá (Radostný, Růžička, 2006, s. 242-286)

1.3.2 Bydlení v nájemních bytech, ubytovnách

Na trhu s byty čelí Romové vysoké míře diskriminace, což je z velké části důsledkem selhání trhu s byty a pomalým právním systémem, ze kterého plyne neschopnost vymáhat nájemní smlouvy (Hůlová, Steiner, 2006, s. 100). Zajistit si bydlení v klasických bytech (nájemní bydlení či osobní vlastnictví) je pro Romy často mnohem obtížnější než pro majoritní skupinu (to však neznamená, že by Romové vůbec nebydleli v bytech či domech v osobním vlastnictví či v nájemních bytech). Právě z tohoto důvodu jsou nuceni využívat spíše různé krátkodobé, nestálé ubytování na ubytovnách či azylových domech. V ČR chybí systém sociálního bydlení pro nízkopříjmové rodiny. V důsledku výše uvedeného lze spatřovat nový fenomén, a to migrace těchto chudých rodin za levným ubytováním. Tato bytová problematika Romů

se pak samozřejmě odráží i v jiných oblastech života – zaměstnanost, vzdělání, aj. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73)

Snad nejvyšší míře diskriminace jsou Romové vystavováni při hledání bydlení u soukromých pronajímatelů či realitních kancelářích, kteří si Romy spojují s vekou řadou předsudků, či mají obavy z velké romské rodiny. Další problém v této oblasti je také potřeba zaplatit kauce, které jsou nejčastěji ve výši několika nájmů, což je pro rodiny bez existence úspor velmi často nepřekonatelná překážka. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73)

Na druhou stranu se také rozvíjí i jiná oblast bydlení, která jistým způsobem vychází Romům vstříc. Jedná se o majitele panelových bytů či ubytoven, kteří jsou velmi ochotni pronajmout romským rodinám byty či pokoje, ovšem za velmi nevýhodných cenových podmínek a také jsou tyto prostory ve velmi nízké kvalitě. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 73-74) Romové, kteří jsou vystěhováni z městských bytů, pak velmi často končí právě na ubytovnách, kde je neregulované a přemrštěně vysoké nájemné, které rodiny platí ze sociálních dávek na bydlení. Tyto dávky se jim do jisté míry ve vztahu k výši nájemného zvýší a většinou celé případnou pronajímateli ubytovny. (Hůlová, Steiner, 2006, s. 100)

V 90. letech 20. stol. je také patrný tlak na odchod nejchudších obyvatel z bytů v městských centrech na periferii, především z toho důvodu, že díky přechodu na tržní ekonomiku získaly byty na hodnotě. Řada rodin odchází do jiných forem bydlení, které již nejsou tak standardní. Mnoho romských domácností, které byly závislé na sociálních dávkách, byly postiženy zákonem o nabytí a pozbytí státního občanství České republiky. Ten způsobil, že v a po roce 1993 řada romských rodin přišla na čas o sociální dávky, což v mnoha případech vedlo k neplacení nájmu a energií. Rodiny se pak ocitly ve skupině neplatičů. (Moravec, 2006, s. 27 – 28)

Podle vládní zprávy z roku 2000 bydleli Romové již tradičně hůře než běžné české rodiny. Jen málo Romů má vlastní nebo družstevní byt. Většinou bydleli ve státních bytech, které byly horší kategorie a často byly tyto byty převážně v zanedbaných starších domech ve středech měst. Typické také bylo, že brzy po nastěhování rodin docházelo často k tomu, že byly byty přeplněny, a to v důsledku přestěhování rodinných příslušníků či přírůstkům do rodiny. (Navrátil, 2002, s. 42) Romové se ještě dnes snaží pomoci své rodině, a to i na úkor svého pohodlí. Někdy se jedná jen o návštěvy na pár dní, ale mnohdy se jedná o rodiny, které přišly o byt nebo

jej prodaly apod. To pak logicky vede k přeplnění bytu, které způsobí zhoršení jak hygienických, tak sociálních podmínek. (Prokešová, 2010, s. 87 – 88)

Terénní šetření z roku 2011 v rámci Analýzy dopadů balíčků úsporných opatření v sociální oblasti na obyvatele sociálně vyloučených lokalit označilo dva modely zneužívání doplatku na bydlení. V prvním případě se jedná o situace, kdy majitelé soukromých ubytoven mají velmi vysoké nájem, které jsou z větší míry dopláceny z doplatku na bydlení. Druhý případ je obdobný, jen s tím rozdílem, že se jedná o obecní ubytovny, takže doplatek na bydlení, kterým je doplácen zbytečně vysoký nájem, připadne do obecní pokladny. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 74)

Pro nízkopříjmové rodiny není jen obtížné nějaké stálé bydlení získat, ale také si ho udržet. Je to způsobeno především nepříznivou finanční situací, nezaměstnaností, růstem nákladů na bydlení. V důsledku těchto negativních jevů může dojít i ke zadlužení rodiny. Tyto dluhy však mají původ i jinde než pouze z důvodu nízkého příjmu. Jedná se i o nízkou finanční gramotnost, dluhy u jiných věřitelů apod. V případě ztráty bydlení pak může dojít i k tzv. cirkulační migraci. Tímto pojmem se označuje časté stěhování rodin mezi obcemi a městy v určitém regionu. Rodiny pak vyhledávají spíše různé nestálé bydlení na ubytovnách, což s sebou přináší nestabilitu rodiny, nepravidelnost školní docházky u dětí, problémy s vyřizováním na úřadech aj. (Úřad vlády České republiky, 2012, s. 75)

2 Bydlení

Bydlení, jeho kvalita a dostupnost patří do oblasti života, které se jednoduše nedá vyhnout a tvoří jednu ze základních lidských potřeb. Následující kapitoly si kladou za cíl představit jednotlivé typy bydlení a pak také bytovou politiku a její nástroje.

2.1 Základní charakteristiky a typy bydlení

Bydlení vytváří prostor pro rodinný život a ostatní mezilidské i občanské aktivity a ovlivňuje také důležité hodnoty, jako jsou zdraví, vzdělávání a práce. Oblast bydlení může tedy dosahovat významných efektů, jako je kvalita rodinného života, partnerských vztahů, výchovy dětí, vzdělanost, úspěšnost na trhu práce aj. (Krebs, 2007, s. 373)

Mezi základní charakteristiky bydlení lze uvést – výdaje na bydlení, vztah mezi bydlením a ekonomickým rozvojem, vysoká nákladnost, setrvačnost (neměnnost). Na výdaje na bydlení je možné nahlížet jako na výdaje na nezastupitelnou potřebu, která nejde ničím nahradit. Tyto výdaje značně ovlivňují životní úroveň domácností a naopak, zároveň je také zřejmá růstová tendence nákladů na bydlení. Zajištění bydlení však bývá z pravidla finančně velmi náročné – hovoří se zde o vysoké nákladnosti. Tato nákladnost vede k určitým úsporám, na druhé straně však vede k tomu, že není v silách všech občanů zajistit si potřebu bydlení ze svých zdrojů. Pro mnohé domácnosti se pak jedná i o největší investici někdy i více generací. Dalším významným znakem je jistá setrvačnost, neměnnost, což je způsobeno poměry na bytovém trhu, dlouhodobou životností bytů a domů, ale také tradicemi a postoji jednotlivců či celých rodin. (Krebs, 2007, s. 374 – 375)

Další specifikaci bydlení lze spatřovat i v tom, že je velmi heterogenním a komplexním zbožím (domy i byty se vzájemně velmi liší – od velikosti plochy, stáří, designu, použitých materiálů až po počet místností). Bydlení také determinuje uspokojování řady dalších potřeb jako je například zdraví, vzdělávání, práce a vytváří také prostředí pro rodinný život aj. Jedná se také o typ zboží dlouhodobé spotřeby s určitou fixací v prostoru. (Poláková, 2006, s. 15)

2.1.1 Vlastnické bydlení

Tento typ bydlení je z hlediska historie nejpůvodnější formou bydlení. V tomto typu je uživatel a vlastník totožná osoba. Bydlení je považováno za finančně nejnáročnější zejména při vstupní investici. Jedná se také o jistější a bezpečnější formu než nájemní bydlení. Je možné řadit sem i různé typy spoluvlastnického bydlení. Nejčastěji se jedná o bytové domy založeny na družstevním principu. (Goller, Prostějovská, Brožová, 2009, s. 12)

2.1.2 Soukromé nájemní bydlení

Sem se řadí nájemní bydlení, které je ve vlastnictví fyzických nebo právnických osob, které je provozováno z podnikatelských důvodů. Soukromé nájemní bydlení je financováno ze soukromých zdrojů včetně půjček a úvěrů od bank. I přes to, že je tato část nájemního bydlení v soukromých rukou, tak je částečně regulována státem (výše nájemného, vztahy mezi vlastníky a nájemníky, ochrana nájemníků aj.). Vztahy mezi vlastníky a nájemníky jsou legislativně upraveny v občanském zákoníku. Základním dokumentem je pak nájemní smlouva, ve které se stanovují pravidla užívání bytu – práva a povinnosti jak nájemníka, tak pronajímatelů. Výše nájemného pak úzce souvisí s kvalitou nabízeného bydlení - stáří bytového fondu, situování, modernizace apod. (Goller, Prostějovská, Brožová, 2009, s. 13 – 14)

2.1.3 Bydlení v ubytovacích zařízeních

Společně se změnami v občanském zákoníku a uvolňováním nájemného dochází také k různým změnám, které se odrážejí i v oblasti ubytovacích zařízení. Velká skupina lidí využívá k dlouhodobému bydlení různé typy ubytovacích zařízení. Mezi nejčastější důvody proč bydlí někteří lidé dlouhodobě na ubytovnách, patří nedostatek finančních prostředků, vysoké zadlužení, problém s dodržením povinností vyplývajících z nájemní smlouvy, příslušnost k romské menšině aj. Lidé ze sociálně slabých vrstev se mohou také potýkat s neochotou pronajímatelů nájemních bytů, kteří mají obavy z rizikového chování potencionálních nájemníků. Na druhé straně těmto lidem někdy nevyhovují podmínky nájemní smlouvy, kauce, výše nájmu apod. Této situace využili různí provozovatelé ubytoven, kteří často ubytovávají i celé rodiny. (Pelíšková, Rohrerová, 2012, s. 3)

Mezi znaky tohoto typu bydlení patří nižší právní ochrana – často lidé dostávají krátkodobé smlouvy s možností okamžitého vypovězení, a to bez poskytnutí náhrady.

Podle stavebních předpisů jsou ubytovací zařízení spojována především s cestovním ruchem nebo obecně jako zařízení ke krátkodobému ubytování, a proto technické parametry pro ubytovny pro dlouhodobé bydlení zcela chybí. Čím dál častěji využívají ubytoven také celé rodiny s dětmi, i přesto, že jsou ubytovny určeny převážně jednotlivcům. Provozovatelé ubytoven se s tím vyrovnávají především tak, že poskytnou rodině více bytových jednotek, samostatné sociální zařízení apod. (Pelíšková, Rohrerová, 2012, s. 4)

„Obecně lze konstatovat, že provoz ubytoven, které poskytují dlouhodobé ubytování sociálně slabým osobám či rodinám, je společností přijímán negativně, přičemž zejména média se významně podílejí na vytváření obrazu, že všechny ubytovny tohoto typu jsou špatné.“ (Pelíšková, Rohrerová, 2012, s. 5)

2.1.4 Sociální bydlení versus městské byty

Jako sociální bydlení bývá často označován neziskový sektor bydlení, který existuje ve většině evropských zemí. Přičemž jeho cílem není dosažení zisku, ale uspokojení bytových potřeb určité části populace. Bydlení je pak určeno především znevýhodněným skupinám obyvatelstva, které se ocitly v trvalé či dočasné ztížené finanční situaci. (Goller, Prostějovská, Brožová, 2009, s. 14) Provoz tohoto bydlení je pak nejčastěji hrazen z tzv. nákladového nájemného, které umožňuje hradit celý provoz – zahrnuje náklady související se splátkami úvěrů použitých na výstavbu, opravami, správou aj. (Lux, 2002, s. 81) V konečném důsledku je ale zisk nulový nebo minimální. (Goller, Prostějovská, Brožová, 2009, s. 15)

Výše uvedení autoři popisují sociální bydlení, které v ČR zatím nemá svou jasnou podobu. Jak je výše uvedeno, tak za sociální bydlení se často pokládá jakékoliv bydlení, které poskytují nestátní neziskové organizace či města a obce. V prvním případě se však jedná především o různé podporované bydlení, cvičné bydlení pro lidi bez doma aj., ale o sociální bydlení se ve skutečnosti nejedná. Často pak bývají za sociální bydlení označovány i veškeré byty od města či obce, což je také nesprávné.

V Olomouci jsou pronajímány městské byty, které mají srovnatelné nájemy s byty na otevřeném trhu. Před získáním bytu je také potřeba zaplatit kauci ve výši jednoho nájmu a často jsou nabízeny i byty s dluhem, který by musel případný zájemce zaplatit. V pravidlech přidělování městských bytů je také uveden bodový systém, podle kterého získá více bodů ten kdo je zaměstnaný nebo kdo z důvodu zdravotního postižení svého či svého dítěte pracovat nemůže (Správa nemovitostí Olomouc, 2013, s. 5).

Z toho vyplývá, že se nejedná o sociální bydlení, ale o běžné nájemní bydlení, což potvrzuje i fakt, že cílem statutárního města Olomouce je dosažení zisku a nikoliv poskytnout bydlení za nákladové nájemné sociálně potřebným vrstvám obyvatel.

Lux (2002, s. 145) navrhuje způsob, jak tyto městské byty částečně předělat do sociálního bydlení. Navrhuje rozdělení bytů na tři části: byty k privatizaci, byty určené k pronájmu za tržní nájemné a poslední část by tvořily byty určené pro sociální bydlení, kde by bylo nákladové nájemné. Při rozdělování bytů je důležité, aby nevznikala žádná prostorová ghetta sociálního bydlení.

2.1.5 Azylové domy pro matky s dětmi

Azylová zařízení pro matky s dětmi poskytují přechodné ubytování, poradenské a sociální služby osamělým matkám s dětmi nebo těhotným ženám, které se ocitly v krizové životní situaci, kterou nezvládají řešit vlastními silami. Jako ideální se ukazuje umístění azylových domů pro matky s dětmi v rodinných domech nebo menších objektech s kapacitou 6 až 12 matek. Z dispozičních či finančních důvodů je rozdílné zda má každá matka malou kuchyňku či WC na pokoji nebo zda jsou společné pro více matek na patře apod. Další prostory jako je herna pro děti, sušárna, společenská místnost apod. jsou pak společné. Je velmi důležité, aby byl azylový dům situován tak, aby byla zajištěna možnost nákupu základních potravin či určité kulturní vyžití pro matky s dětmi (dětské herny, centra, kino aj.) (Baumruková, 1997, s. 134-135)

Ve všech zařízeních je potřeba mít stanovený domácí řád, který je především ve prospěch dětí, a který musí všichni dodržovat. Matky v azylových domech musejí platit poplatek za ubytování, který sice nepokryje veškeré náklady, ale je důležité pro psychosociální vývoj matky ji zapojit do spolufinancování služby. Azylový dům by měl mít také jasně vymezeno, jakým způsobem probíhají návštěvy – zda se musí hlásit, mohou být jen ve společných místnostech apod. Další opatření se velmi často týká odchodů a příchodů matek – bývají evidovány, a matky musí nahlásit, kam jdou, kdy se vrátí, jestli s sebou berou dítě, případně kdo se o dítě postará apod. Pro matky je v zařízení také pořádán různý program, přičemž některé jeho části jsou pro ně povinné a jiné dobrovolné – společné schůzky s vedením azylového domu, schůzky s psychologem, sociální pracovníci, školení, vzdělávání, volnočasové aktivity apod. (Baumruková, 1997, s. 136-137)

2.2 Bytová politika a její nástroje

„Princip a cíl bytové politiky státu spočívá zejména ve vytváření vhodného právního, institucionálního a fiskálního prostředí pro aktivity všech aktérů na trhu s byty. Stát by neměl překážet ekonomickému fungování trhu s byty; zároveň však musí činit podpůrné kroky zacílené na ty skupiny domácností, které se samy o své bydlení na trhu postarat nemohou. Koncepce bytové politiky schválena vládou představuje pro jednotlivé resorty závazný strategický dokument, v němž jsou stanoveny základní směry vývoje i konkrétní cíle v oblasti bydlení.“ (Ministerstvo pro místní rozvoj, nedatováno, nestránkováno)

Mezi faktory, které ovlivňují bytovou politiku, patří demografické faktory, stav bytového fondu, struktura bytů podle územního rozložení, jejich velikosti, technické vybavenosti aj. Dále pak vývoj a změny životního stylu a změny v úrovni životního standardu. (Krebs, 2007, s. 373)

Nástroje, kterými stát zasahuje do trhu s byty lze rozdělit na dvě skupiny: univerzální a selektivní nástroje. Jak již názvy vypovídají, tak univerzální nástroje se zaměřují na většinu domácností. Opačně je tomu u selektivních nástrojů, které se zaměřují na úzkou skupinu obyvatel, především na sociálně slabé vrstvy obyvatelstva. Vláda má také dvě možnosti jakou zvolí strategii – buď se zaměří na podporu investorů (nástroje nabídkové strategie) nebo se zaměří na podporu spotřebitelů (nástroje poptávkové strategie). Nejčastěji se však obě strategie kombinují. (Krebs, 2007, s. 379-380)

2.2.1 Nástroje nabídkové strategie

Jedná se zde o programy, které podporují výstavbu bytů určených pro nízko příjmové či středně příjmové skupiny obyvatelstva. Jedná se o podporu jak soukromých investorů ze ziskového i neziskového sektoru. Cílem těchto programů je především zajistit nízké náklady na bydlení tak, aby výdaje domácností byly v rozumné míře. Používání těchto nástrojů ve větším rozsahu je však kritizováno z důvodů, které jsou již výše uvedeny – není možno s jistotou zaručit, že se takto vybudované bydlení dostane opravdu k těm nejpotřebnějším rodinám. (Krebs, 2007, s. 380)

Podpora nabídky v oblasti nájemního bydlení je spojována s následujícími nevýhodami. Je zde vysoká pravděpodobnost nízké efektivity při přidělování těchto podporovaných bytů nebo také hrozí nebezpečí nízké efektivity těchto programů

v dlouhém období, kdy si rodiny zvyknou na danou životní úroveň, ale po nějaké době budou muset byty opustit. V případě, že budou stavěny celé bytové domy, pak hrozí jisté sociální vyloučení. Omezení výběru bydlení pro příjemce této podpory, které nemůže naplnit své preference v oblasti bydlení nebo také snížení mobility domácností aj. (Lux, Sunega, 2011, s. 63)

Jedním z nástrojů realizace bytové politiky je Státní fond rozvoje bydlení, který byl zřízen zákonem č. 211/2000 Sb. Hlavním úkolem tohoto fondu je shromažďovat a rozšiřovat finanční prostředky, které jsou určené na podporu investic do bydlení. (Goller, Prostějovská, Brožová, 2009, s. 17-18)

2.2.2 Nástroje poptávkové strategie

Nejčastěji se využívají individuální subvence, které jsou poskytované domácnostem za předpokladu, že se předtím zjistí jejich sociální potřebnost. Účelem je snížit výdaje domácností na bydlení a udržet je na rozumné hranici. Mezi hlavní nástroje patří především dvě sociální dávky, a to příspěvek na bydlení a doplatek na bydlení. (Krebs, 2007, s. 380)

V podpoře poptávky v oblasti nájemního bydlení můžeme spatřovat řadu výhod. Jedná se o efektivní nástroj bytové politiky, protože se jedná o příjmově testovanou dávku (v krátkém období). Je zde také vysoká efektivnost podpory (příspěvek je poskytován podle výše potřeby) a výše se změní v případě změn v příjmu domácnosti. Příspěvek na bydlení také podporuje mobilitu domácností, protože se jedná o přenosnou dávku, o kterou může příjemce žádat kdekoliv. Správně nastavený příspěvek na bydlení podporuje také domácnosti k vyhledávání vhodného bydlení a zabraňuje tak bydlení v příliš prostorném bytě. (Lux, Sunega, 2011, s. 63-64)

Jako nevýhody je pak uváděno například to, že může docházet ke stigmatizaci nebo osobní deprivaci, že je nutné o dávku žádat v pravidelných intervalech nebo také z byrokracie, která často přidělování dávek provází. Je-li příspěvek na bydlení vyplácen oprávněné domácnosti a ne přímo pronajímateli, pak hrozí riziko, že bude příspěvek využíván na zcela jiné účely (drogy, alkohol, automaty). (Lux, Sunega, 2011, s. 64-65)

3 Diskriminace Romů na trhu s byty

Následující kapitola si klade za cíl představit závěry tří výzkumů, které se zaměřily na problematiku diskriminace Romů na trhu s byty. Jedná se o výzkum Vojtěcha Bartoše zaměřený na diskriminaci minoritních skupin v oblasti hledání bydlení, dále celoevropský průzkum zaměřený na diskriminaci Romů v přístupu k bydlení – analýza údajů ze šetření EU-MIDIS a výzkum Terezie Doleželové zaměřený na míru diskriminace Romů na trhu s bydlením v Jihlavě.

Bartoš ve svém výzkumu vytvořil fiktivní zájemce o pronájem bytu (2 Vietnamci, 2 Češi, 2 Romové, 2 Ukrajinci). Za každého zájemce posílal pronajímatelům tři různé typy emailů – 1. běžná odpověď na inzerát s podpisem zájemce, 2. odpověď na inzerát a další doplňující informace jako je věk, zaměstnání, vzdělání apod. 3. odpověď na inzerát, která obsahuje i odkaz na internetové stránky, které poskytují velmi podobné informace jako druhá možnost odpovědi. Výsledky výzkumu zjistily, že míra diskriminace právě Romů na trhu s byty je největší (oproti ostatním zkoumaným skupinám). Romové dostali o 29,96 % méně pozitivních odpovědí než Češi (z důvodu nesprávně zvoleného jména romských zájemců se autor domnívá, že mohou být uvedené šance Romů vyšší než ve skutečnosti). Potvrdilo se tedy, že osoby minoritní skupiny mají o 23,5% nižší šanci získat od pronajímatele bytu kladnou odpověď než osoby z většinové společnosti. Doplňující informace o zájemcích také nehrají významnou roli. Větší rozdíl byl znát pouze mezi variantou 1. odpovědi (tedy zcela bez doplňujících informací) a 2. odpovědí (s doplňujícími informacemi). U romských zájemců pak šanci na získání bydlení nezvyšuje ani vyšší dosažené vzdělání – tento efekt je pouze u Vietnamců a Ukrajinců. (Bartoš, 2010, s. 15-66)

EU-MIDIS je šetření o menšinách a diskriminaci v Evropské unii, které proběhlo v roce 2008 v 27 členských zemích EU. Cílem tohoto šetření bylo zjistit zkušenosti s diskriminací mezi komunitami přistěhovalců a skupinami etnických menšin, a to za posledních 5 let a posledních 12 měsíců. Do šetření bylo zapojeno 23 500 respondentů, přičemž 3510 dotazovaných tvořili příslušníci romské komunity ze sedmi členských států, kde tvoří početnou menšinu (Bulharsko, Česká republika, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Řecko, Slovensko). V jednotlivých státech jsou značné rozdíly – kdy například v Bulharsku nebyly uváděny prakticky žádné zkušenosti s diskriminací, pak v Řecku uvádělo zkušenosti s diskriminací 34% Romů. 22 %

respondentů, kteří zažili diskriminaci, ji pak zažili opakovaně. Při otázce jakou míru diskriminace ve své zemi vnímají, odpověděli respondenti z 5 států (ČR, Slovensko, Maďarsko, Polsko, Řecko), že je dosti rozšířená (75-90 %), v Bulharsku a Rumunsku to pak bylo 36-42 %. Pouze 27 % dotázaných respondentů si bylo vědomo právních předpisů, které zakazují diskriminaci na základě etnické příslušnosti při pronájmu či koupi domu nebo bytu. Důvody, proč nedocházelo k ohlašování této diskriminace, byly ty, že by se stejně nic nezměnilo (71 %), že by to mělo negativní následky (26%), nebo strach ze zastrasování (26%). U respondentů s nižšími příjmy byla dvakrát větší pravděpodobnost, že zažijí diskriminaci v oblasti bydlení. Více než 50 % respondentů, kteří byli nezaměstnaní nebo osoby v domácnosti má zkušenost s diskriminací. (FRA, 2010, s. 6-32)

Poslední výzkum Terezie Doleželové byl pak realizován v Jihlavě a jeho cílem bylo poukázat na diskriminaci Romů při pronajímání či koupi bytu. Jako metoda byl zvolen experiment, kdy paní I. odpověděla v období dvou měsíců na 30 inzerátů (pronájem od soukromých pronajímatelů) a oslovila 5 realitních kanceláří s žádostí o zprostředkování pronájmu bytu a 2 realitní kanceláře ohledně koupě bytu. V experimentu byly vyzkoušeny různé strategie – sdělení, že je Romka, nesdělení, že je Romka, podání doplňujících informací (oba rodiče pracují, dvě děti chodí do ZŠ,...). Zájemkyně o byty měla také doporučení od předchozího pronajímatele. Výsledek byl takový, že se žádný byt pronajmout nepodařilo – někteří pronajímatelé Romy odmítli ihned, některým vadili děti, jiní je odmítli, protože by to vadilo „slušným“ lidem v domě. Pokud neřekla, že je Romka a došla na prohlídku, pak bylo ve 13 případech o byt více zájemců. Dvě realitní kanceláře pak Romy odmítli ihned, jiní slíbili, že se ozvou, ale neozvali se, nebo později sdělili, že majitelé bytů si je nepřejí pronajímat Romům. 38 realitních makléřů (ze 105 oslovených emailem) odpovědělo na otázku co by zvýšilo šance Romů při hledání bytu následovně: aby nelhali, pracovali a platili, neničili byt, neotravovali sousedy, chovali se normálně jako všichni, úplně se změnili aj. Byl zde i návrh na kladné reference od bývalého pronajímatele či od zaměstnavatele. (Doleželová, 2012, s. 39-53)

B. VÝZKUMNÁ ČÁST

4 Metodologie výzkumu

4.1 Úvod do problematiky výzkumu

Výzkum se zabývá bytovou problematikou romské minority v Olomouci. Konkrétně je jeho cílem zjistit jaké volí Romové strategie při hledání vhodného bydlení. Ve svém výzkumu chci zkoumat, s jakými typy bydlení mají dotazovaní Romové zkušenosti, s jakými úskalími se při hledání bydlení setkali a jaké strategie hledání se jim osvědčily a které nikoliv.

Na trhu s byty jsou Romové velmi zranitelná skupina obyvatel, a to mimo jiné díky diskriminaci, kterou potvrdily i výzkumy v předchozí kapitole. Mnoho lidí zná pouze negativní obraz Romů, který často prezentují média. Společnost si pod pojmem Rom zpravidla představí spíše člověka ze sociálně vyloučené lokality, než integrovaného Roma, o kterých se skoro nikde nemluví, ani nepíše (Kaleja, 2012, s. 110).

Z vlastní zkušenosti mohu jen potvrdit, že pokud se na mě jako na sociálního pracovníka obrátí romská rodina se zakázkou, najít vhodné bydlení, pak je to velmi nelehký úkol, který nemá jistý výsledek. Mnoho rodin žije s několika dětmi v jednom pokoji za nevyhovujících podmínek ze strany ubytovatele. Ten často vyžaduje za jeden den opoždění s platbou nájmu penále což je pro rodiny závislé na sociálních dávkách velmi obtížná situace.

Tímto výzkumem chci nahlédnout do problematiky hledání bydlení očima Romů, kteří mají s danou problematikou vlastní zkušenost.

4.2 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit jaké strategie volí Romové v Olomouci při hledání vhodného bydlení. Toto téma je zkoumáno na území města Olomouce, tak aby byly zastoupené různé typy bydlení – nájemní byt, městský byt, azylový dům a ubytovna. Budou mě zde zajímat zkušenosti každého respondenta – s jakými typy bydlení má již zkušenosti, jak se mu bydlení podařilo najít, zda je s bydlením nyní spokojený nebo hledá jinou formu bydlení apod.

Výsledkem celého výzkumu budou tedy především různé strategie, které skupina respondentů označí jako úspěšné či neúspěšné, a ze kterých je možné čerpat inspiraci využitelnou při hledání bydlení.

4.3 Výzkumná otázka

Hlavní výzkumná otázka

Jaké strategie při hledání vhodného bydlení volí Romové v Olomouci?

Dílčí výzkumné otázky:

Které strategie při hledání vhodného bydlení označují za úspěšné, a které naopak?

S jakými problémy se setkávají Romové při hledání bydlení?

S jakými typy bydlení mají oslovení Romové zkušenosti?

Jak hodnotí jednotlivé typy bydlení, se kterými mají zkušenost?

4.4 Výzkumný design

Pro svou diplomovou práci jsem zvolila kvalitativní výzkum, který Strauss, Corbinová (1999, s. 11) definují takto: „*Termínem kvalitativní výzkum rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování...*“ Tento typ výzkumu se snaží například odhalit podstatu zkušenosti člověka s určitým jevem jako je nemoc, závislost apod. Metody kvalitativního výzkumu nám pomáhají porozumět tomu co je podstata jevů, o kterých nemáme příliš dostupných informací. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 11)

Kvalitativní výzkum využívá celé škály výzkumných designů. Pro potřeby tohoto výzkumu a zkoumaného problému jsem jako výzkumný design zvolila zakotvenou teorii – mým cílem ve výzkumu není pouze popsat jevy, ale zkoumat procesy (jaké strategie při hledání bydlení Romové volili, co je k tomu vedlo, jak byly úspěšné, co způsobilo v jejich očích úspěch nebo neúspěch,...). Před započítím výzkumu mám definovanou oblast zájmu – Romové a problematika bydlení. Faktory, které zde budou hrát důležitou roli ovšem neznám a budu je objevovat až v průběhu bádání.

Zakotvená teorie je „*kvalitativní výzkumná metoda, která používá systematický soubor postupů ke tvorbě induktivně odvozené zakotvené teorie o nějakém jevu.*“

(Strauss, Corbinová, 1999, s. 15) Šed'ová (2007, s. 87) rozděluje postup zakotvené teorie na 3 etapy (sběr dat, kódování, konstruování teorie), přičemž sběr dat a analýza se budou v průběhu výzkumu prolínat. Sběr dat v tomto výzkumu bude probíhat vždy v přirozeném prostředí respondentů, tedy u nich v domácnosti. Kódování představuje různé operace, které slouží k rozebírání údajů, jejich konceptualizaci a následné interpretaci (Strauss, Corbinová, 1999, s. 39). Zakotvená teorie rozlišuje 3 typy kódování – otevřené, axiální a selektivní. Pro otevřené kódování jsou nejdůležitější pojmy – tj. označení přidělená jednotlivým událostem, případům. Jedná se o rozbor odstavce či věty a následné přidělení jména. Tyto pojmy se pak seskupují do kategorií a tomuto procesu říkáme kategorizace. (Strauss, Corbinová, 1999, s. 42-45) Axiální kódování pak tvoří „*soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje otevřeného kódování znovu uspořádány novým způsobem, prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi. To se činí v duchu kódovacího paradigmatu, které zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a interakce a následky.*“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 70) Pro selektivní kódování je pak důležitá jedna centrální kategorie, která je uváděna do vztahu k ostatním kategoriím (Strauss, Corbinová, 1999, s. 86). Výsledkem zakotvené teorie je konstruování teorie, kdy se vytvořené kategorie uvedou do vzájemných vztahů. (Šed'ová, 2007, s. 92) V tomto případě se však nepodaří vytvořit teorii, která by se dala zcela zobecnit. Bude se jednat spíše o přehled možných strategií a jejich úspěšnosti, které aplikují Romové v Olomouci. Při vyhodnocování dat pak bude využito otevřené a axiální kódování.

4.5 Metody výzkumu

Jako metodu výzkumu jsem zvolila hloubkový rozhovor, protože pomocí otevřených otázek budu moci lépe porozumět pohledu Romů na výše uvedené téma. Bude se jednat o polostrukturované rozhovory. Předem jsou stanovená témata a možné otázky, o které je možné se během rozhovoru opírat. Na rozhovor je potřeba se vždy připravit. V mém případě se zaměřím na studium toho, jaké možnosti bydlení se Romům v Olomouci nabízejí. Další studium se bude dotýkat romské minority jako takové.

4.6 Charakteristika výzkumného vzorku

Do výzkumu jsem oslovila jednak Romy, kterým se bydlení více méně podařilo zajistit (bydlí v nájemních či městských bytech), tak i Romy, kteří jsou zatím méně úspěšní a trvalejší bydlení zatím nemají (Romové bydlící na ubytovnách nebo na azylových domech). Mým cílem je, aby zastoupení těchto svou skupin ve výzkumu bylo stejné. Kromě statusu bydlení bude výběr záležet i na otevřenosti respondenta komunikovat o tématu bydlení apod. Jelikož je cílem práce tuto problematiku prozkoumat hloubkově, je potřeba, aby dokázal respondent o svých zkušenostech otevřeně hovořit. U romské minority je velmi důležité získání důvěry. Z toho důvodu budou část respondentů tvořit klienti sociálně aktivizační služby, ve které pracuji jako sociální pracovník. Dále pak budu postupovat metodou sněhové koule, kdy mi respondenti doporučí své známé, případně příbuzné, kteří budou zastupovat potřebný status bydlení.

Kódování jmen respondentů a jejich etická ochrana spočívala na vzájemné domluvě. Předem jsem respondenty informovala, že nebudu uvádět pravá jména, ani přesný věk, konkrétní adresu či detailní vztahy (př. respondent U1 z ubytovny). Při realizaci polostrukturovaných nahrávaných rozhovorů jsem si vyžádala vždy ústní souhlas, který byl nahrán na začátku rozhovoru na diktafon.

4.7 Proveditelnost výzkumu, zvládání rizik, zajištění kvality dat

Jako jedno z rizik spatřuji to, že respondenti nebudou chtít o bydlení otevřeně hovořit, případně se omezí jen na velmi stručné výpovědi. Může to být spojeno s nedůvěrou v člověka, který výzkum realizuje nebo v tom, že je oblast bydlení pro Romy velmi citlivé téma. Mnohdy už pro ně bude situace ohledně bydlení natolik obtížná, že o ní nebudou chtít hovořit. Na druhou stranu je možné, že budou velmi naštvaní na různé instituce (bytový úřad, realitní kanceláře, nestátní neziskové organizace aj.) a celý rozhovor by mohl směřovat pouze k vybytí jejich zlosti. Předcházet tomuto riziku chci především vhodným výběrem respondentů, který jsem popsala již výše – klienti naší služby, dále pak budu sbírat doporučení na další respondenty.

Další riziko spatřuji v tom, že někteří respondenti budou zároveň našimi klienty. Může se stát, že klienti budou chtít během návštěvy mimo pracovní dobu za účelem výzkumu, řešit i své zakázky v rámci poskytované služby. Tomuto riziku se budu snažit

předcházet především tím, že budu respondenty, kteří budou zároveň klienty upozorňovat na to, že se jedná o výzkum, pro mé studijní účely, který provádím mimo pracovní dobu.

Triangulaci dat bude dosaženo jednak rozhovory se sociálními pracovníci, které pomáhají Romům hledat bydlení a mají tedy zkušenosti z této oblasti. Většina respondentů měla také zkušenosti s hledáním bydlení přes realitní kancelář. Právě z toho důvodu mě ve výzkumu zajímal i pohled realitních kancelářů, které jsem oslovila emailem s žádostí o zodpovězení několika otázek. Jeden realitní makléř byl pak ochotný se mnou na dané téma diskutovat a podělit se o své zkušenosti osobně v rámci rozhovoru.

4.8 Sběr dat

Jednotlivé rozhovory probíhaly vždy v přirozeném prostředí, tj. v domácnosti respondentů. Respondentům, kteří byli zároveň klienty služby, ve které pracuji, bylo vysvětleno, že účast ve výzkumu je zcela dobrovolná. Pět oslovených respondentů účast ve výzkumu odmítlo a jednotlivé důvody se velmi lišily. Jedna rodina účast ve výzkumu odmítla z důvodu častých výzkumů v lokalitě, jiné rodiny z časových důvodů, zdravotních důvodů či nezájmu o danou problematiku či o její sdílení. Ve dvou případech jsem pak získala kontakt na potencionální respondenty, kteří však nespádali do cílové skupiny – v jednom případě nebydlel respondent v Olomouci a ve druhém případě neměl žádné zkušenosti s hledáním bydlení v Olomouci. Realizace rozhovorů byla časově velmi náročná, protože s některými respondenty se nepodařilo uskutečnit rozhovor na poprvé. I když byl termín domluven, tak se ne jednou stalo, že respondent nebyl doma a bylo nutné domluvit nový termín rozhovoru. Nebylo také výjimkou, že během rozhovoru nebylo zajištěno zcela klidné prostředí – často byly přítomny děti nebo jiní členové rodiny. Na azylovém domě pro matky s dětmi byly například oba rozhovory realizovány ve společné jídelně, kde procházely i jiné klientky či pracovnice.

Původním cílem bylo mít zastoupen každý typ bydlení (městský byt, podnájem, azylový dům pro matky s dětmi a ubytovna) dvěma respondenty. Podařilo se však zrealizovat pouze jeden rozhovor s respondentkou bydlící na ubytovně. Ostatní oslovení respondenti účast ve výzkumu odmítli z výše uvedených důvodů. Například jedna respondentka z ubytovny souhlasila s účastí ve výzkumu a postupně byly domluveny tři

schůzky, z nichž ani jedna se nerealizovala z důvodu, že respondentka nebyla doma. Nakonec se rozhodla neúčastnit, a to z časových důvodů.

Respondenty tvořily především klientky naší služby, dále jejich příbuzní a v poslední řadě jejich známí, které mi doporučily. Řada oslovených klientů této sociální služby účast ve výzkumu odmítla, což mi jen potvrdilo, že zapojení do výzkumu nevnímali jako povinnost, ale jako dobrovolnou aktivitu. Věkové rozmezí respondentek bylo v rozmezí 23 – 52 let, vždy se jednalo o rodinu s dětmi. Toto věkové rozpětí je docela široké, a to z toho důvodu, že lze očekávat díky tomuto generačnímu rozpětí větší množství zkušeností, než by nabízela skupina respondentů ve stejném věku. Jak je již z níže uvedené tabulky zřejmé, tak všechny romské respondentky byly ženy. Při oslovování respondentů - mužů jsem se ve dvou případech setkala s odmítnutím z důvodu častých výzkumů v lokalitě či neochotě o tématu mluvit. V několika případech byl výzkum představen oběma partnerům, ale během domluvené schůzky, pak byla přítomna vždy jen partnerka. Partneři byli často v práci anebo podle slov partnerky by neměli k dané problematice co říct. Část respondentek pak byla tvořena i samoživitelkami bez partnera. Délka jednotlivých rozhovorů se lišila a byla v rozmezí od 20 minut do necelé hodiny. Rozhovory byly polostrukturované, takže jsem se snažila dávat velký prostor respondentům. Zvláště u respondentek na azylovém domě či na ubytovně bylo potřeba klást větší množství otázek, protože odpovídaly stručněji v porovnání s ostatními respondentkami.

Další rozhovory byly realizovány se dvěma sociálními pracovníci, které pomáhají romským rodinám hledat bydlení v rámci sociálně aktivizační služby v Olomouci. Tento rozhovor trval přes hodinu a účastnily se ho obě pracovnice současně. Kladla jsem jim podobné otázky jako respondentům z řad Romů a ony popisovaly zkušenosti svých klientů a ke konci rozhovoru vyjádřily i svůj pohled na danou problematiku.

Během výzkumu jsem oslovila pomocí emailu 59 realitních makléřů s prosbou o zodpovězení krátkých otázek, které se týkaly jejich zkušeností s romskými rodinami při hledání bydlení. Na email odpovědělo 5 realitních makléřů a jeden sám nabídl, že by na dané téma rád diskutoval, protože má mnoho zkušeností. S tímto realitním makléřem pak proběhl rozhovor v přibližné délce půl hodiny, kdy mi popisoval své zkušenosti s hledáním bydlení pro romské rodiny.

Přehled respondentů zapojených do výzkumu

Označení respondenta	Pohlaví	Zkušenost s typy bydlení	Počet členů domácnosti
U1	žena	podnájem, ubytovna	3 z toho 1 dítě
P1	žena	rodinný dům, ubytovna pro zaměstnance, podnájem	3 z toho 2 děti
P2	žena	městský byt, azylový dům pro matky s dětmi, podnájem	4 z toho 2 děti
A1	žena	městský byt, azylový dům	2 z toho 1 dítě
A2	žena	městský byt, azylový dům	6 z toho 5 dětí
M1	žena	rodinný dům, ubytovna, podnájem, městský byt	3 z toho 1 dítě
M2	žena	městský byt, podnájem (v době výzkumu přibližně 2 týdny)	4 z toho 2 děti

Označení respondenta	Pohlaví	Pozice + doba v dané pozici
SP1	žena	Sociální pracovnice v sociálně aktivizační službě (3 roky)
SP2	žena	Sociální pracovnice v sociálně aktivizační službě (necelý rok)
RM	muž	2,5 roku správce bytového fondu, 5 let realitní makléř

5 Výsledky analýzy dat – otevřené kódování

5.1 Zkušenosti s typy bydlení

Tato kategorie vznikla sloučením všech zkušeností, které mají respondenti s jednotlivými typy bydlení v Olomouci. Samostatné podkapitoly se pak vždy týkají každého typu bydlení.

5.1.1 Městské byty

Respondentky A1, M1, M2, A2, P2 spojovala společná, ať už kratší nebo delší, zkušenost s bydlením v městských bytech ve vyloučené lokalitě X. V této lokalitě bydlelo v jednom panelovém domě velké množství rodin, a to převážně romských.

Jednu respondentku, která žije s přítelem, který není Rom, pracovnice na bytovém úřadě dalo by se říct, před touto lokalitou varovala slovy „*a nemáte strach jako tam prostě jít, že tam je hodně Romů*“ (protokol M1)

Velmi často si respondentky stěžovaly na špatné podmínky. Ne všechny rodiny zde totiž dodržovaly úklid, což způsobovalo **nepořádek** na chodbách, a s tím související **zápach** jednak z odpadků a jednak z výkalů od psů, kteří se tam venčili sami. V rozhovorech také často zaznívaly stížnosti na velký **hluk**, **křik** na chodbách apod. Sociální pracovnice pak doplňuje také nespokojenost klientů s **vysokým nájmem** za malé byty či garsonky, kdy cena byla kolem 8 tisíc. Někteří klienti by na jednu stranu uvítali bydlení mimo lokalitu, kde nejsou pouze Romové, ale na druhou stranu měli i obavy z toho, být někde sami a potřebují být **v dosahu známých a rodiny**. V případě odstěhování mimo lokalitu pak **nenavazovali nové kontakty**, ale spíše si udržovali ty, které získaly z předchozího bydlení ve vyloučené lokalitě.

V: A jak byste hodnotila to bydlení v té lokalitě?

A1: V lokalitě, tak...

V: Nebo celkově, prostě.

A1: No rok jsem si tam nemohla zvyknout, rok, prostě nemože.

V: A co vám vadilo nebo na co jste si nemohla zvyknout

A1: Vadil mi tam hluk, nadměrný, bordel jako, jako takzvaně, že odpadky, jo zápach, že pak se tam museli, že udělat s těma z teréňákama, se tam museli zapojit nájemníci ostatní (do úklidu)...pak se to tam udržovalo a to soužití bylo tam lepší ale, no až pak do ne dávna, pak se to tam muselo celý vystěhovat no (Protokol A1)

M1: Třebas jak já jsem bydlela na té...(městský byt ve vyloučené lokalitě X), tak se tam řvalo na té chodbě, rozumíte.(protokol M1)

M1: Ano, barco se z okna házelo...sodovka, všechno, no tak jako dobry, není to jako, ale vem si to barco cez okno taky nemůžeš házet. Alebo oni cez ty balkóny aj flusali. Toto taky se nedá. Flusat přes balkón, sodovky házet, na chodbě řvat. Alebo ti psi, když tohle řeknu – ti psi se tam sami venčili. Oni nešli s nima je venčit. Oni je pustili ven a ten pes se barc kde vyšťal, vysral.(protokol M1)

P2: Tam nebylo špatny bydlení nebo tak, až na ten bordel na chodbách... (protokol P2)

Na druhé straně respondentka M1 hodnotila **dobré vztahy** se sousedy a výroky respondentky A2 vyjadřují **spokojenost** s bydlením v této lokalitě. Kdyby mohla, tak by se ráda vrátila. Tento vztah k lokalitě potvrzuje i sociální pracovnice, která popisuje, že někteří klienti podle ní byli již zvyklí a vyhovovalo jim to **společenství a společná výpomoc**.

M1: Ale jako ty podmínky, tak já jsem měla jako zrovna dobrý sousedy. Takže jako to bylo dobry, prostě aj naproti mě, aj vedle mě, takže jako to bylo dobry že..(protokol M1)

A2: Já už jsem si tam, abych řekla pravdu, já jsem si tam zvykla, moje děti taky že. No, nám tam špatně nebylo teda...

V: Takže jste si nemohla teda na nic stěžovat...

A2: Ne, jako kdybych mohla a jakoby řekli, že chcete se vrátit, tak jako vrátila bych se, určitě jo...(protokol A2)

Důvody odstěhování z těchto městských bytů byly různé. Odchod respondentů byl z velké části ovlivněn faktem, že se celý dům musel v nedávné době vystěhovat. Některým respondentům se podařilo získat městský byt mimo vyloučenou lokalitu, jiným byly nabídnuté zrekonstruované tzv. holobyty, které respondentka M2 odmítla z důvodu malé rozlohy a raději si hledala vlastní podnájem. Respondentky A1, A2 a P2 musely tyto městské byty opustit za trochu odlišných podmínek. Na bytech jim totiž vznikl dluh na nájemném, který byl způsoben špatnou finanční situací rodiny a jejich závislostí na sociálních dávkách. Všechny tyto respondentky poté našly ubytování v azylovém domě pro matky s dětmi. Sociální pracovnice pak také popisuje **nejasnost pravidel** při ukončování nájemních smluv v těchto městských bytech.

SP1: ...v minulosti byly možná jiny podmínky, a přesto tam ty lidi nechali bydlet a teďka ti lidi to brali, že tak tři měsíce nemůžu zaplatit tak prostě nezaplatím a dám to potom. Jo a pak narazili na to, že prostě začaly být ty podmínky přísnější a oni prostě řekli musíte se vystěhovat... (protokol SP)

A1: ...až pak do nedávna, pak se to tam muselo celý vystěhovat no a já jsem měla, mě vznikl dluh, prostě protože jsem na sociálce, tak se mi opozdily peníze... smlouvu mě neprodloužili, takže tím pádem jsem zůstala bez bytu. (protokol A1)

A2: ...bydlela jsem tam deset let ale z toho důvodu, že jsem se rozešla s přítelem, tak už to začalo být takovy, přišla jsem vlastně o dost dávek... už jsem to pak nezvládala, takže tam vznikl dluh a z toho důvodu jsem se musela pak odstěhovat, protože pak jak najednou tolik. Chtěla jsem, aby mi to udělali na splátky, ale že ne, že to chtěou najednou a z toho důvodu jsem se ocitla tady (azylový dům pro matky s dětmi). (protokol A2)

M1: ...na té (vyloučená lokalita X) no tam jsme vlastně bydleli dva roky a potom jako z důvodu, že se jako to ruší tak dolů hodně ty sociální pracovnice jsem se kolikrát byla ptat a tak, že jako nějakou žádost na ten byt... No a potom se nám tedy podařilo tu XXX (městský byt blízko centra) tady vlastně že. No a tady jsme šli bydlet. (protokol M1)

Respondentka M1 má zkušenost s bydlením v samostatném městském bytě, který se nachází v jedné z částí Olomouce. S lokalitou, s bytem i s jednáním bytového úřadu je velmi **spokojená**. Popisuje i nějaké **drobné potyčky** se sousedy, které nazývá jako „výměna názorů“. Jednalo se například o stížnost, že si dcera o půl deváté ráno pustila trochu hlasitěji hudbu. Respondentka však dokázala vše slušně sousedce vysvětlit, že již není noční klid, a že je to přece dítě a k žádné hádce tak nemuselo dojít. Bytový úřad vnímá velmi pozitivně jako úřad, se kterým se dá vždycky domluvit v případě, že se v rodině naskytne nějaká mimořádná událost.

M1: ...že vlastně jsme spokojeni, malá má vlastně svůj pokoj... tady jsme si udělali jako obyvatel, že teďka je to jako velké stůl, velká postel... Ale jinak jsme jako spokojeni, musím říct. Jako jde to, tady znám aj pár lidí co bydleli na té (vyloučená lokalita X), tak se kolikrát vidíme, pozdravíme se.

V: A třeba jaky máte vztahy se sousedama tady v domě nebo na tom sídlišti tady?

M1: No jako jo, taky to jako jde... ale jako jinak takovy sem tam byly jako potyčky no... ne potyčky, ale takovy normálně dá se říct výměna názorů, ale všechno je to jako v klidě, jako to nemůžu říct, že bysme se hádali... a tak, no a to je celý jako, no teďka je to v klidě no... dá se říct, že je to v klidě. Soused taky příjemnej, není špatnej, ale jako musím říct, že jako, víc prostě jako, že si rozumím s těma sousedama, třeba jako, že jsem si víc rozuměla, že su Romka na té (vyloučená lokalita X)). To bylo takovy jako toto. Ale jako člověk musí být spokojenej tam, kde bydlí že, to je jasny. (Protokol M1)

M1: Třeba něco i kdyby se stalo v té rodině, nějaký problém jako, já nevím, prostě úmrtí nebo něco vážnyho, že se stane, tak vždycky na tom bytáku se domluvíš... (protokol M1)

Sociální pracovnice pak popisuje zkušenost, že pokud romská rodina získá městský byt (mimo vyloučenou lokalitu), pak tento fakt bere jako konečnou stanici a dál už bydlení nehledá, protože v městském bytě vidí **jistotu**.

5.1.2 Azylový dům pro matky s dětmi

Respondentky A1 a A2 v době výzkumu pobývaly v azylovém domě pro matky s dětmi a respondentka P2 tam bydlela v minulosti. Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, tak důvod odchodu z předchozího bydlení byl způsoben finančními obtížemi. Respondentky hledaly v době před vystěhováním z městských bytů především různé podnájemy. Z toho důvodu, že se jim podnájem nepodařilo najít, tak požádaly o ubytování v azylovém domu pro matky s dětmi. Dalo by se říct, že se nejednalo o zcela svobodnou vůli. Respondentka A1 vnímala azylový dům pro matky s dětmi jako takovou „**poslední možnost**“. Respondentka A2 nakonec byla za získané ubytování ráda, protože jiná možnost byla pak ubytovna v jiném městě.

V: Takže je to pro vás taková nová situace (bydlení na azylovém domě pro matky s dětmi)

A1: No dopadla jsem jak jsem dopadnout mohla nejhůř. (protokol A1)

A2: Zrovna se uvolnil ten největší no, že mě vzali s tolika děčkama, takže jsem byla jako ráda... Ale já jsem měla fakt štěstí, že jsme si oddychli s děčkama, že nemusíme do toho XXX (město poblíž Olomouce). (protokol A2)

P2: kuchyň, koupelna a záchody jsou společny na tom patře... jako máte tam svůj vlastní pokoj, děcka si tam mají kde hrát.... (protokol P2)

Respondentky v rozhovoru pojmenovaly také **pravidla bydlení** v azylovém domě pro matky s dětmi, která vnímají jako správné a nemají s nimi problémy. Především se jednalo o úklid, hlášení odchodu, zajištění hlídání dětí během své nepřítomnosti. Obě respondentky A1 i A2 vyjadřují **spokojenost** s danými podmínkami a přístupem pracovníků. Na druhé straně vnímají také jistou **dočasnost** svého pobytu v azylovém domě, že se nejedná o jejich vlastní bydlení a můžou zde bydlet pouze rok.

A2: ...jako já jsem ráda aj za tady toto, že lepší jak nic, ale není to napořád... (protokol A2)

A1: Prostěehm... jak bych to řekla, já se nechcu vyvyšovat ani povyšovat jo, ale mě se tady líbí, já si tady připadnu jak na táboře... tak to tak beru, jo mě to tak připadne, jo prostě, je tady, jsou tady pravidla jo, který se musíjou dodržovat. Jo což je správný. (protokol A1)

5.1.3 Bydlení na ubytovně

Respondentka U1 bydlí většinu svého života na různých ubytovnách – nejdříve bydlela s rodiči, posledních několik let má již svou vlastní rodinu a i přes fakt, že se snaží najít podnájem, bydlí už přes rok na jedné olomoucké ubytovně.

U1: Na ubytovně jsem...že jsem jako malá vyrůstala na ubytovně. (protokol U1)

Z rozhovoru je znát **nespokojenost** s bydlením na této ubytovně. Tříčlenná rodina bydlí v jednom **malém pokoji**, za který rodina platí **vysoký nájem** 9 tisíc. Na ubytovně je také **společná kuchyňka** se dvěma plotýnkami a bez trouby pro čtyři rodiny na společném patře.

V: No a tady na té ubytovně jste spokojeni jako s tím majitelem?

U1: No ne, moc dobře ne

V: Ne a co je špatného?

U1: No protože to je málo pro nás tři, my spíme vždycky tři na jednu postel, je to pro nás malé

V: Jo a jinak jakože komunikace s tím majitelem?

U1: No to není jako špatný, ale je rád na peníze...

V: A jak je tady vysoký nájem?

U1: Já tady platím skoro devět za ten pokoj (protokol U1)

Majitel také vyžaduje **penále** za každý den zdržení s platbou nájmu, a to ve výši 60 Kč za den a dále různé **poplatky** za elektrospotřebiče jako je lednička, televize apod., a to bez rozdílu zda patří ubytovanému nebo majiteli ubytovny. Majitel také uděluje rodinám nepochopitelné **pokuty** za nadměrný hluk (puštěné rádio) či za rozbité dveře, které rodina nerozbila. Protože rodiny nemají kam jít, tak mají **strach** odmítnout zaplatit majiteli pokutu nebo se mu jinak vzepřít. Vědí také, že by jim nevrátil **kauci** při jakémkoliv problému, nezaplacení pokuty, penále apod.

U1: No, my bereme dávky kolem 12, 13, 14 no, a když nezaplatíte prvního nájem tak vám roste 60 korun na den takže 14x 60 korun (protokol U1)

V: Ale vždycky jste to zaplatila (pokutu)

U1: No, musela jsem to zaplatit. Tady třeba když dlužíte pětset, tak kaucu vám nevrátí a vás vyhodí ven, mě vždycky vyhrožuje tou kaucou (protokol U1)

Sociální pracovníce pak potvrzují spíše nespokojenost romských rodin s ubytovnami, k výše uvedenému ještě dodávají, že jsou na ubytovně velmi často **příbuzenské vztahy** (na ubytovně bydlí jejich rodiče či jiní příbuzní). Vztahy na

ubytovně vnímají jako spíše dobré – vzájemně si hlídají děti apod. Nespokojenost z řad klientů je způsobena také z důvodu **společných záchodů**, které nejsou vždy čisté. Některá **pravidla majitele ubytovny** pak klienti vnímali jako přísná. Podle slov jedné sociální pracovnice je majitel ubytovny sice „vydřiduch“, ale vládne tam pevnou rukou, takže tam není nepořádek a děti nesmí na chodbách běhat a křičet.

5.1.4 Bydlení v podnájmu

S bydlením v podnájmu mají zkušenost, ať už delší nebo kratší, respondentky P1, P2, M2, U1. Vztahy s pronajímateli hodnotí respondentky rozdílně. Respondentka U1 popisuje **špatnou zkušenost** s podnájmem, kde majitelka nedodržovala právo na soukromí a požadovala vysoký nájem za nevyhovující podmínky.

V: Takže to už byl jako váš první byt, kde jste byli nějak samostatně, a tam odtamtud jste odešli proč?

U1: No protože ta majitelka byla hodně vychcaná, my jsme třeba za malej pokoj platili 9 tisíc... Ta majitelka šla vždycky bez dovolení, třeba když jsem nebyla doma, třeba jsem si jako zamykala dveře, a šla jsem si třeba někam, tak ona si sama otevírala dveře a všechno si z baráku brala (protokol U1)

Naopak respondentky P1, P2 a M2 popisují velmi **dobrý vztah s pronajímatelem**, se kterým je možné se domluvit a z rozhovoru je znát také **spokojenost s pronajímaným bytem**. Respondentka M2 popisuje svou velmi dobrou zkušenost s pronajímatelem – po nastěhování měli problém s topení, které už bylo starší a velmi dobře netopilo. Majitel reagoval velmi rychle a vstřícně – hned druhý den rodinu navštívil s elektrikářem a domluvil nákup nového topení, které se ihned vyměnilo. Vztahy se sousedy jsou často také hodnoceny jako bezproblémové. Respondentka P2 popisuje svou zkušenost v předchozím podnájmu, kdy na jedny sousedy byly děti údajně moc hlučné. K žádným zásadním rozepřím však nedošlo.

P1: Vždycky som mala dobré (vztahy s pronajímateli). (protokol P1)

P1: Jo, no pani je dobrá, jako dobrá no víte jak je to, člověk když platí na čas tak je to v porádku, když to tady není zdemolované, tak je to taky v poriadku, když si lidi nestěžujú, tak je to taky v poriadku. Kdyby si lidi stěžovali, už by to bylo zase něco jiného. Ono je o tom jak my se chováme...

V: Takže vztahy i tady v domě se sousedama...

P1: Jo, to jo, to si nemůžu stěžovat. Tady pod náma bydlí pani hodná. Máme tady úklid každej. Vychází to na mě každejch pět týdnů. Mám úklid až dolů, vlastně sklep, všecko, všecky ty sklepy, chodby, no schody a vonku okénka ty

malé. Jako dobry a každý ten týden se vlastně střídám tady s tou paní na proti, že jeden týden má ona schody, druhý týden mám já schody a tak. Jo jako lidi jsou tady dobří...(protokol P1)

M2: A on ten majitel ani neřekl jo, že by řekl, dívejte se nechcu vidět že po desáté hodině děláte bordel s těma předsudkama nebo že byste měli hodně návštěv nebo něco takového, on nám nic takového dopředu jako neřekl.(protokol M2)

5.2 Hledání bydlení

Tato kategorie obsahuje především konkrétní způsoby, jakými respondenti vhodné bydlení hledali – především kde, případně jestli jim někdo pomáhal, zda pro ně bylo hledání finančně náročné, jaká byla jejich kritéria při výběru bytu, jaká byla jejich vytrvalost, aktivita.

5.2.1 Způsob hledání bydlení

Tato kategorie pod sebe řadí výroky respondentů, které nám pomohou zodpovědět otázky – kde hledali bydlení, s kým hledali bydlení a jaká byla jejich aktivita?

Respondentky hledaly inzeráty s nabídkami bytů nejčastěji v inzertních novinách **Profit** nebo **na internetu**. Oba dva způsoby lze označit za zdroje, ve kterých je možné najít velké množství inzerátů. Například respondentky, které bydlí na azylovém domě pro matky s dětmi, mají vždy nový Profit nabízený k zapůjčení. Oslovené sociální pracovnice poukazují na to, že klienti často o inzertních novinách Profit vědí a velmi oceňují, že jim ho pracovnice v době návštěvy zapůjčí a oni si můžou zavolat na inzeráty. Setkávají se i s rodinami, které mají internet a znají i stránky, kde bydlení hledat, ale na druhou stranu některé rodiny teprve učí, kde a jak se na internetu bydlení hledá.

U1: Já si vždycky hledám přes internet a jinak tak v Profitu. (protokol U1)

A2: Tady ty sociální pracovnice vždycky mají Profit, každý den Profit, tak jako dávají maminkám, ať se podíváme a můžeme volat (protokol A2)

Další velmi častá forma způsobu hledání bydlení bylo hledání **přes známé**.

A2: Po známých jestli nemají třeba něco, jestli o něčem nevíjí, žádným podáním nebo takhle, různě no... (protokol A2)

P1: No ona (kamarádka) právě mě chtěla dát byt do podnájmu, ona má ve městě, jenomže to je strašně velký pro mě. (protokol P1)

U1: No to nám dal jako náš známý...on nám dal to telefonní číslo, tak jsme volali...(protokol U1)

Nejméně častá forma hledání bydlení byla sledování inzerátů na **různých vývěskách** ve městě.

A1:...jo, kde vidím vývěsku, ve městě tak prostě volám. (protokol A1)

Velmi rozdílný přístup respondentek byl k hledání bydlení přímo v **realitních kancelářích**. Část respondentek vnímala tuto možnost jako poslední – až když nevycházelo všechno ostatní. Některé se na realitní kancelář obrátily skoro hned od začátku svého hledání a jiné neměly vůbec zájem zkusit hledat i přes realitní kanceláře.

V: A proč jste se rozhodla začít hledat jako u realitních kanceláří? A ne zase přes inzeráty?

A1: Ehm...prostě nechtějí Romy,

V: Jo takže už jste to vzala tak, že ...

A1:nechtějí

V: Že vám přijde lepší hledat přes ty realitní kanceláře nebo snazší...

A1: Ano (protokol A1)

V: A když jste hledala bydlení, tak jste hledala spíš u soukromých pronajímatelů nebo u realitek nebo vám to bylo jedno?

P1: Spíš u soukromých majitelům, ale teda natrefila som aj na realitky, že som sa trebas pozrela jo jako na realitku (protokol P1)

P2: ...už ani nevím kolik bylo těch telefonátů a tak jsem teda telefonovala dál, to bylo stejny, a potom teda říkám tak já to budu muset zkusit přes realitku, nic jiného mi nezbyde, tak jsem volala přes ty realitky... (protokol P2)

Některé respondentky se rozhodly hledat byty také v nabídce **městských bytů** v Olomouci. Tyto byty jsou zveřejňovány každý měsíc a zájemci si mohou jednotlivé byty prohlédnout a podat si o ně žádost. Každý měsíc pak probíhá komise, která rozhodne, komu jsou byty přiděleny.

U1: Byla jsem jako tady na bytáku a podala jsem si žádost, jako na bytáček a nevyšlo to, třikrát... (protokol U1)

M2: Potom už to bylo na tym bytovým úseku tak, že nemusela byt žádost na byt, ale každý měsíc, se mohlo žádat o městskej byt. Takže se podala žádost, byla nabídka bytů, tam sis vybrala byt kterej jsi chtěla, zažádala sis o něho,

před tím ještě mohlas jít na prohlídku, to byly určeny dny, hodiny, sraz byl vždycky před tym domem. Šla ses podívat na tu prohlídku a vybrala sis byt, kterej by se ti líbil. O to sis zažádala a šlo to do komise.(protokol M2)

Sociální pracovnice upozorňují na to, že rodiny z ubytovny nehledají často bydlení u realitních kanceláří a ani si nepodávají žádost na městské byty, a to především z finančních důvodů. V prvním případě nemají finanční prostředky na zaplacení provize a ve druhém případě na zaplacení kauce. Sociální pracovnice také popisuje, že rodiny, které mají dluh na městském bytě, kde bydleli, si nemohou žádat o městský byt, pokud není dluh zaplacený. Některé rodiny pak tento fakt obcházejí tím, že o byt **žádají jiní členové rodiny**. Dodává také, že žádnému z klientů služby od zrušení velké vyloučené lokality X (půl roku) nebyl městský byt přidělen.

Sociální pracovnice pak popisuje způsob hledání bydlení klientů jako takový, že **vsází na jednu kartu** – buď se soustředí na hledání bytů jen na internetu, jen u realitní kanceláře nebo se zaměří jen na městské byty. Ona pak do rodiny přináší nějaký systém – navrhne, kam si můžou podat žádost, kde všude mohou zároveň hledat apod.

Ve většině případů nehledaly respondentky bydlení sami, ale velmi často využily **pomoci rodiny**, případně **pomoc sociálních pracovníků či známých**. Sociální pracovnice potvrzují, že hledání bydlení je u jejich klientů poměrně častá zakázka. Forma jejich pomoci je pak různá – někteří klienti chtějí naučit, kde hledat bydlení na internetu, s jinými pracovnice telefonují na inzeráty, pomáhají jim podávat žádosti na městský byt apod.

A2: ...někdo mi řekl, jo teta tady byla dřív (azylový dům pro matky s dětmi) a volala těm sociálním pracovnícím, že ať mi okamžitě řeknou, ať mi jdou oznámit, že se uvolnil na azylovém domě pokoj, tak ať okamžitě volám. (protokol A2)

A1: pomohla mi paní XXX, to byla velice, velice hodná ženská, to byla jakoby moje druhá máma...

V:...zkoušela jste hledat jiný bydlení?

A1: Zkoušela, to mě taky pomáhala paní XXX (sociální pracovnice) (protokol A1)

M2:...řešili jsme to spolu...takže to bylo přes den hledal on (partner), k večeru třeba já (protokol M2)

V: A kdybyste mi měla říct, kdo se víc stará o to bydlení, jestli vy nebo váš partner, kdo tak víc jako vyřizuje, hledá bydlení...

M1: Abych vám pravdu řekla, tak oba (protokol M1)

Mezi respondentkami byl také rozdíl v jejich **aktivitě** a **vytrvalosti** při hledání bydlení. Ve výrocích respondentek jsem se velmi často setkala s **aktivním přístupem**, kdy respondentky hledaly bydlení velmi intenzivně. Hledání bydlení se věnovaly i několikrát za týden, vždy když měly volnou chvíli, přístup na internet apod.

V: A kolik času tomu věnujete třeba za den nebo za týden?

U1: ...každou chvíli volám, někdy su u mamí, jdu na internet, hned si tam třeba volám a nic.... (protokol U1)

A1: dá se říct, týdně dvakrát, třikrát...(protokol A1)

S aktivním přístupem souvisí také již zmíněná **vytrvalost**, která byla patrná především u žádostí na městské byty, ale i v hledání podnájmu. Žádosti o městské byty měly respondentky podané často několik let. V případě hledání podnájmu se jedná o měsíce, výjimečně roky aktivního hledání.

A1: Měla jsem podanou žádost asi 7 let, na kterou jsem čekala, čekala jsem na byt. (protokol A1)

M2: já jsem si podávala po celou dobu, co jsem bydlela na té (ve vyloučené lokalitě X) těch osm až devět let žádost o městský byt. (protokol M2)

Respondentka A2 hledání bydlení oproti ostatním respondentkám vzdala velmi rychle, a to po několika inzerátech. Když se jí nepodařilo najít bydlení v podnájmu, tak požádala o ubytování na azylovém domě, kde opět začíná bydlení hledat.

V: A jak často jste to zkoušela, to bydlení?

A2: No asi pět, šest bytů a pak už jako jsem se ba to vyhodla a přišla jsem sem (azylový dům pro matky s dětmi). (protokol A2)

5.2.2 Finanční náklady spojené se získáním bydlení

Jednou z překážek při hledání bydlení pro respondentky byl fakt, že u většiny bytů požadoval majitel vratnou či nevratnou **kauci**, a v některých případech i obě. Tyto kauce dosahovaly v některých případech i částek kolem 20 tisíc. V případě hledání bydlení přes realitní kanceláře to byla částka i vyšší, a to díky **provizím** pro realitní kancelář. I u městských bytů bylo vždy potřeba zaplatit kauci či **dluh**, který na bytě zanechal předchozí nájemce. Oslovený realitní makléř jen potvrzuje, že pro většinu romských rodin je většinou nemožné provizi realitní kanceláři zaplatit.

A1: ...ale bude mě to stát teda majlant.

V: Jak to?

A1: No, protože to je provize, kauce a vratná kauce, jako plus nájem, takže to máte jako, že ten byt bude stát devět tisíc nájem, takže to máte devět, devět, devět, a to musíte jako dát. (protokol A1)

A2: Byla jsem jednou (u realitní kanceláře) a to požadovali hodně peněz

V: A kolik tak chtěli?

A2: 30, 30 chtěli 35 (tisíc) no, kde to mám vzít, když jsem na sociálních dávkách. (protokol A2)

M2: Ne jako, je to tak, že jsem neměla finance na to, abych si zažádala nebo ne že ne, neměla jsem prostě finance k tomu, abych mohla žádat u soukromníka o byt, protože tam se platí, chcou, dva nájem dopředu plus kauci nebo nájem jeden a kauci jo a to třeba dělalo 18 000, 20 000, jo a to jsem si nemohla dovolit, protože i když pracuju, jsem doplácena do životního minima. (protokol M2)

Několik respondentek mi také sdělilo, že si **odkládají peníze na kauci**. Některé respondentky měly již našetřeno, když hledaly bydlení a některé respondentky začaly šetřit například během svého pobytu na azylovém domě pro matky s dětmi, protože zjistily, že s kaucemi se setkají snad u každého nabízeného bytu. Respondentka P1 byla také v situaci, kdy sama nezvládla zaplatit kauci na vybraný byt, ovšem zvládnout tuto situaci jí finančně pomohl její partner. Sociální pracovníce se s odkládáním peněz na kauce setkávají výjimečně, a to spíše u rodin, kde je aspoň jeden z partnerů zaměstnaný.

A2: ...začínám šetřit jako, abych měla navíc peníze, tak dávám, odkládám tady sociálním pracovnícím schovat...nejsou to velké částky, ale tak snažím se.... (protokol A2)

V: A vy takhle máte peníze, že byste byli schopni zaplatit i nějakou kauci

U1: Jojo

V: Jako že jste si dali peníze bokem, abyste při tom hledání bydlení nějakou tu kauci mohli zaplatit.

U1: Kauci bychom mohli zaplatit a jeden nájem (protokol U1)

5.2.3 Kriteria bytu

Při otázce, co bylo pro respondentky důležité při výběru bytu z nabídku ať už soukromých pronajímatelů, realitních kanceláří či městských bytů, tak se nejčastěji objevovala tato tři kritéria – **velikost, cena, lokalita**. Byla jsem překvapená tím, že měly respondentky jasnou představu o tom, jaké mají možnosti a podle toho si vybíraly finančně dostupné a spíše menší byty. Lokalita byla z velké části určována dětmi, které navštěvovaly základní školu tak, aby byla dobře dostupná městskou hromadnou

dopravou, případně pěšky. Na otázku, zda by byla rodina ochotná odstěhovat se i za Olomouc, pak část respondentek tuto možnost nepřipouštěla, protože z toho měla obavy. Některé respondentky však mají i zkušenost s bydlením mimo Olomouc - na vesnici nebo v jiném městě. Bydlení mimo Olomouc se nebrání ani nyní, ale opět je zde překážkou dojíždění dětí do školy, a proto upřednostňují bydlení v Olomouci, ať už na okraji nebo v centru. Výše uvedená kritéria popisují ze zkušeností i sociální pracovníce – nejčastěji mají klienti jasno ve velikosti – orientují se spíše na menší byty, pak je to finanční hranice, kterou jsou ochotni zaplatit a v poslední řadě je to lokalita. Důležitost dané lokality je vázána především na dojíždění dětí do školy. Rodinám s předškolními dětmi častěji nezáleží na konkrétní lokalitě v Olomouci, ale rodiny s dětmi navštěvující základní školu, chtějí bydlet v blízkosti školy. Sociální pracovníce však popisuje i jeden příklad, kdy měla maminka **nerealistické představy** - vybírala velké byty a domnívala se, že vše jí zaplatí úřad práce.

A2: Za Olomouc už bych si netroufla (protokol A2)

M2: Bud' tři pokoje, protože mám tu velkou dceru, ale říkala jsem si, i kdyby byl dvoupokojový, ale prostě, abych to zvládla, zvládla platit nájem i jako prostě já nevím ostatní věci k tomu. Tak aby to bylo vážně ten můj výdaj 10-11 tisíc. Jo, ale už s elektrickou, prostě se vším se všude

V: A třeba lokalita nebo tak bylo pro tebe stěžejní nebo to pro tebe nebylo důležité?

M2: Jako v jaké lokalitě bych bydlela?

V: Jo jako třeba v jaké části Olomouce

M2: To nebylo pro mě vůbec rozhodující, to pro mě toto nebylo rozhodující dojíždění (protokol M2)

A1: Nemůžu vzít nějakou předraženou, protože bych na to neměla. (protokol A1)

5.3 Jednání s pronajímateli bytu

Tato kategorie se pak zabývá samotným jednáním s pronajímateli bytů či s realitními makléři.

5.3.1 Otázka na romský původ

Zjišťování romského původu od pronajímatelů či **přiznání se k romskému původu** ze strany respondentek je velmi velké téma, ke kterému zaujímaly různé postoje. Všechny respondentky, které hledaly bydlení, měly zkušenost s tím, že se jich

pronajímatelé či realitní kanceláře na rovinu zeptají, jestli jsou romského původu nebo jestli se jedná o Romy. Ptala jsme se respondentek, jak na tuto otázku reagovaly – zda vždy řekly pravdu nebo zda někdy přemýšlely nad tím, že by to zapřely a chtěly pronajímatele přesvědčit osobně na prohlídce. Žádná z respondentek mi neřekla, že by na tuto otázku neřekla pravdu, a to z důvodu, že nechtěla lhát nebo z toho důvodu, že na prohlídce by to stejně pronajímatel zjistil.

P1: Když se mě zeptají, tak samozřejmě nemožu povedať, že som biela, keďže biela nejsem. (protokol P1)

A2: Ne, vždycky jsem to řekla na rovinu, proč bych měla lhát, stejně jako když mě uvidí tak... (protokol A2)

Především u realitních kanceláří se především respondentky M2 a P2 setkaly i s takovou praxí, že realitní kanceláře měly **seznam nejčastějších romských příjmení**, takže pokud zavolal romský zájemce, jehož příjmení bylo na tzv. černé listině, tak byl odmítnut z důvodu špatných zkušeností. Oslovený realitní makléř o této praxi některých realitních kanceláří nevěděl a odsoudil ji jako jasně diskriminační. Protože zná řadu rodin například jednoho typického romského příjmení a jedná se o bezproblémové rodiny.

P2: ...no a on říká (realitní makléř), máme tady určité jména, s kterými máme hodně špatny zkušenosti. (protokol P2)

Větší dilema pak respondentky řešily v případě, že se jich pronajímatel či realitní makléř přímo nezeptal. Část respondentek zvolila strategii, že ihned při prvním rozhovoru přizná, že je romského původu.

M2: Tak jsem prostě vytočila číslo a ptala jsem se na ten byt, a tak mě to říkali. Říkám a já jsem se chtěla zeptat a nevadilo by, že jsem romského původu? (protokol M2)

V: A jak probíhaly ty rozhovory, ptali se vás oni na něco?

U1: Určitě, určitě se ptali třeba a já jsem mluvila a řekla jsem na rovinu a nevdá vám, že jsem Romka? (protokol U1)

Respondentka P1 však zvolila opačnou strategii, a to takovou, že pokud se jí nikdo nezeptal, tak byla rozhodnutá **nepřiznat se sama od sebe**, aby měla šanci pronajímatele přesvědčit osobně během schůzky.

P1: Ale když se mě nikdo neptá, tak neříkám. Jo, přijdu na prohlídku a jak na člověka zapůsobím, jo, tak prostě zapůsobím. Bud' na někoho zapůsobím dobře, tak jako třebaš tady na paní (současná pronajimatelka) jsem zapůsobila úplně jako bez problémů... (protokol P1)

Samotný fakt, že se pronajimatelé či realitní makléři ptali zájemců o byt na romský původ, měl dvojitý účinek. Některé respondentky pak už docela **odevzdaně** odpovídaly, že jsou romského původu a věděly, že tím rozhovor končí.

V: A jaky to pro vás je, když vám řeknou třeba, že jste Romka a odmítnou Vás?

U1: Nevím

V: Jako, že jste spíš našťvaná nebo jste taková jako že už...

P1: Vím, co mě čeká, když zavolám (protokol U1)

Opačně jinou respondentku tento fakt spíše našťval a měla tendenci se v telefonu ohradit **v čem je jako problém?**

M2: ...a v těch realitkách to probíhalo tak, že se ptali přímo na příjmení nebo sami se ptali, jestli jsme romského původu. Takže to jsem jim odpověděla, já už ani nevím kolikátý hovor to byl a když mi paní řekla můžu se vás zeptat jste romského původu, tak jsem se zeptala a řekla ježiš, a to tak strašně vadí? (protokol M2)

Velmi specifický případ se týká respondentky P2, kdy komunikoval s pronajimateli její přítel, který nemá typické romské příjmení. Podle slov respondentky ani nevypadá na první pohled jako Rom. V telefonu byl odmítnutý jen minimálně a i na prohlídkách bytů vše probíhalo bez problému. Ve chvíli kdy sdělil, že má přítelkyni s dětmi, a že se jedná o Romku, tak byl také odmítnut. Na tomto příkladu je pro mě velmi zarážející, že i když zájemce udělal dobrý dojem, tak bylo na překážku, že má romskou přítelkyni a byl tedy neúspěšný.

P2:...jeho byl bral každej (přítele)...ale že nás nikdo neviděl pořádně a už nás prostě odsoudili...prostě nás smíchaj do jednoho pytle...

Sociální pracovnice se u svých klientů velmi často setkávaly se zjišťováním romského původu, velmi často to bylo právě na základě příjmení, podle kterého bylo patrné, že se jedná o romskou rodinu. Rodiny pak velmi často také volily strategii říct sami od sebe, že se jedná o romskou rodinu. Sociální pracovnice se domnívá, že pro rodinu bylo méně náročné odmítnutí hned během telefonátu, než osobní odmítnutí na prohlídce, až by pronajimatel zjistil, že se jedná o romskou rodinu. Pracovnice se také

setkaly s tím, že pronajímatelé z nějakých důvodů neřekli na rovinu, že jim vadí, že jsou Romové a domluvili si s rodinou schůzku, na kterou pronajímatel nedorazil. Rodiny často požadovaly po pracovnících radu, zda mají říkat, že jsou Romové nebo nejsou – při hledání bydlení to pro ně bylo velké téma.

Realitní makléř pak popisuje, že velký problém je u majitelů bytů, kteří zpravidla nechtějí pronajmout svůj byt romským rodinám a uvádí to i ve formuláři, který vyplňují s realitním makléřem. Malá část pronajímatelů, která tuto informaci nenapíše již do vstupního formuláře, pak romského zájemce také většinou odmítá z různých důvodů. S tím souvisí fakt, že pokud realitnímu makléři zavolá romský zájemce, který mu do telefonu řekne, že se jedná o Roma, pak je to pro něj obtížná situace. Realitní makléř ví, že většina jeho klientů (pronajímatelů) dopředu uvedla, že Romy nechtějí a pokud se rozhodne i přesto na prohlídku romského zájemce dovést, pak s tím jsou spojené finanční náklady na naftu a je více méně jasné, že byt zájemci pronajatý nebude. Mnou oslovený realitní makléř však hledá s romským zájemcem dál, protože v tom nedělá rozdíly.

5.3.2 Sdělování dalších informací o sobě

Ptala jsem se respondentek také na průběh samotných telefonátů, když volaly na inzeráty pronájmů, případně když kontaktovaly realitní kancelář. Zajímalo mě, zda o sobě říkají i nějaké další informace. Velmi často jsem se setkala s tím, že uvedly **počet dětí**, některé respondentky také uváděly, že jsou **zaměstnané**, mají **trvalý příjem**, v předchozím podnájmů **řádně platily**. Některé respondentky sdělovaly také přísliby, že jsou **slušná rodina**, nebo že budou určitě řádně platit.

M2: Takže tedy volám a říkám, že bych měla zájem o ten byt, že bych ho určitě tedy platila, že se můžeme domluvit, že to bude jako z účtu na účet, že pracuji že v XXX, že pracuji jako s děckama od 6-26 let, že mám dvě děti, který chodí do školy, ale že už mám velký děti...a že teda jako chodím do práce, a že až k večeru dom. (protokol M2)

P1: ...řekla jsem jí teda, že su Romka, že normálně pracuju, že mám teda jako dvě děti... (protokol P1)

U1: Já jsem jim říkala, že mám tříletou holčičku, že jsme tříčlenná rodina, že jako normálně nechlastáme, že bordel neděláme, že řádně platíme. (protokol U1)

Oslovený realitní makléř se zájemců o pronájem bytu nejčastěji ptá, zda mohou zaplatit kauci v určité výši, kolik je členů domácnosti a pak na to, zda mají psi či kočky, protože řada majitelů má jako podmínku nepřítomnost zvířat v bytě.

5.3.3 Dobré vystupování zájemce

Některé respondentky upozorňovaly na fakt, že je při hledání bydlení velmi důležité **dobré vystupování**, tedy aby na pronajímatele při prohlídce udělaly **dobrý dojem**. Tento přístup velmi pěkně vystihuje povídání respondentky P1, která přímo cituje pronajímatele, který jí říká, že netušil, že Romové umějí tak mluvit.

P1: ...jednou jsme přišla na prohlídku na ulici XXX to už je teda dlouho. A tam jsem se teda přišla podívat. To byl byt 1+1, pěkněj a paní byla taká sympatická, ale pán byl taký tvrdší jo, takovej, že prostě viděl mě a dal krok do zadu. Ale pak jsem jako mluvila, ale řekl mě hned, nevadí mě to, že jste Romka jo, zapůsobila jste na mě, jako nečekal jsem, že budete Romka. Nemyslel jsem si to po telefonu, že Romové umijou jako tak mluvit, že vůbec nepočítal s tím, že som Romka...(protokol P1)

Následující úryvek ukazuje pohled a zkušenosti respondentky M1 s tím, jak je důležité vystupování a udělat dojem. Úryvek se sice vztahuje k tomu, proč jsou některé romské maminky s dětmi neúspěšné při zápisech na některé ZŠ, v průběhu rozhovoru pak sděluje, že při hledání bydlení je to stejné.

*V: Jako myslíte, že to udělá hodně to vystupování?
M1: To hodně udělá...a prostě některé ty Romky ani zuby nemajú, teraz kolikrát vlasy neučesané, vlasy barzjak zapnuté...teraz tam idú s těmi dětima. Ty děti zasoplené, některé ani dobre oblečené nejsou. (protokol M1)*

Sociální pracovnice uvádějí také, že v této oblasti má řada rodin problémy po formální stránce při telefonování. Často jde rodina tzv. přímo na věc a bez představení se ptá na inzerát, jestli je byt volný apod. V některých případech pak pracovnice sledují i to, že pokud rodina nemluví příliš spisovně, či se špatně vyjadřuje, tak to vede často k odmítnutí ze strany pronajímatelů.

Realitní makléř pak doporučuje, aby na jednání s realitním makléřem či pronajímatelem bytu **nechodila celá rodina**, ale aby byl vybrán jeden člověk, který je schopný komunikovat. V případě přítomnosti celé rodiny si často všichni skáčou do řeči a jednání se pak nemůže nikam posunout. Zdůrazňuje také, že je velmi špatně pokud je ze zájemce cítit alkohol. Co mě velmi překvapilo na zkušenostech realitního makléře, byl fakt, že doporučuje romským zájemcům o podnájem, aby si s sebou na jednání vzali **mluvčího z řad sociálních kurátorů, sociálních pracovníků** apod. Přítomnost takové osoby pak vnímá oslovený realitní makléř jako určitého garanta za to jednání, především v komunikaci.

5.3.4 Jiné strategie při jednání s pronajímatelem

U některých respondentek byly znát i jisté specifické strategie. Například respondentka M2 zvolila jako svou strategii **přítomnost dítěte během prohlídek**. Její cíl byl prostý, ukázat na přítomnosti svého dítěte, že je slušně vychované, oblečené, dokáže poslechnout apod.

M2: Jako myslím si, že ještě co by ještě bylo dobrý, že pokud mají děti, jo, tak aby vzali aspoň dvě s sebou, pokud jich mají víc, ale pokud mají dvě tak aspoň jedno, protože to taky udělá velké plus.

V: Jo a tys to tak dělala?

M2: Já jsem měla u sebe vždycky syna... a brala jsem ho proto, hlavně aby i ten (pronajímatel), aby viděli jakéj je. Že to poznaj, jo, že třeba si myslí, jako že romský děcko se rozběhne tam, neumí se chovat to, aby prostě to to viděli, to jeho chování jakéj je. Děcko se nebude přetvařovat. Děcko je prostě děcko a bude se chovat takovej jakéj je. I když ho ta mama okřikne, tak stejně jí drže odpoví, že jo. Takže toto... (protokol M2)

Jiná respondentka zase měla dobrou zkušenost s tím, když přišla na **prohlídku s Ne-Romem** (se svým přítelem). Vnímala to tak, že to pro ni může být plus, že nebude mít pronajímatel takové obavy a předsudky.

P1: A můžu vám říct, možná i to působí, že manžel ehm přítel je bílej. Možná, že i to působí, že jsme přišli spolu tady na tu prohlídku...tak jako aj to hodně zapůsobí, že když vlastně je to pomíšené, jak se říká black and white...(protokol P1)

Ve dvou případech jsem se setkala i s **přemlouváním** majitele ubytovny nebo i „**citovým vydíráním**“ na bytovém úřadě, kdy se respondentka na bytovém úřadě rozplakala a odmítala odejít, dokud jí nebude přidělen nějaký byt.

A2: Tak jsem na ten byt šla a tak že ne, že nemají volny byty, a takovy, já jsem tam seděla a začala jsem tam brečet, řekla jsem, co budu dělat jako, to si mám nechat vzít děti do domova nebo co, říkám já se z tady nepohnu. Tak jsem seděla, brečela, a pak přišla ta vedoucí a říká nebrečte nám tady, uklidněte se. Máme tam na (vyločená lokalita X) jednu místnost, garsonku, ale že s dluhem, že jestli budu ochotná splatit ten dluh, tak co mi zbývalo. (protokol A2)

U1: Ne, on nás tady nechtěl vzít, protože viděl, že mám malou, potom jsem ho přemlouvala, řekla jsem, že jako nemám kam jít s tou malou, to bylo v zimě a od toho mě potom vzal. (protokol U1)

Respondentky P2 a P1 také požádaly o **doporučení od předchozího pronajímatele** pro nového pronajímatele. Přičemž u respondentky P2 se předchozí a nový pronajímatel telefonicky zkontaktovaly a na základě kladného doporučení od

předchozího majitele rodina byt získala. Sociální pracovníce se s touto strategií ze strany klientů často nesečkáávají.

5.3.5 „Nemůžou nás házet do jednoho pytle“

Z rozhovorů s respondentkami vyplývá, že mnoho pronajímatelů bylo ovlivněno řadou předsudků o Romech, a proto většinu rozhovorů spojuje společné upozornění respondentek – nemůžou nás házet do jednoho pytle. Během rozhovorů mi vysvětlovaly, že jsou Romové, kteří dělají jen problémy, ale je i velké množství Romů, kteří jsou velmi slušní. Řada lidí, v tomto případě pronajímatelů, má velké obavy z romské rodiny, která má zájem o pronajímaný byt. Jsou velmi ovlivněni předsudky a často mají představu, že Romové nabízený byt během pár dní zničí. Respondentky zdůrazňují, že jsou mezi nimi velké rozdíly, a proto není možné je házet do jednoho pytle. Příjemně mě překvapilo, že i realitní makléř měl stejný pohled na tuto problematiku - neházel Romy do jednoho pytle, ale rozlišoval, že jak jsou slušní a neslušní Češi, tak stejně se najdou slušní a neslušní i mezi Romy.

A2: Oni nevíjíou asi co to je být bez bydlení...to je strašny...jenže nemůžou dávat všechny Romy do jednoho pytle, to je to...Já třeba za to nemůžu, že tam přede mnou třebas bydlela taky romská rodina, a přece já za to nemůžu jaký oni byli, že třebas já su jiná než oni (protokol A2)

P1: ...a hlavně aby Romové, ktery bydlíjou v nájmech nerozbíjeli, nekazili a neničili byty, protože kazíjou pak všecko co můžou, všecko. Protože jeden udělá špatně a nahážíou vás do jednoho pytle. Tak to prostě je, jo my jsme jednak cigáni, cigáni zůstaneme...

Takže to ono říká, že já som slušná, ten druhý slušný není. On udělá zle, samozrejme já půjdu někam a podle toho jak on udělá zle, tak vezmou i mě ale oni už sa nebudou dívat na mě jo. Někteří jo, někteří ne. Oni už se nebudou dívat na to, že teda já jsom slušná a nejsom taková všechno to hodí do jednoho pytle a to je celý, takže ať se naučíjou se chovat (protokol P1)

P2:...prostě nerozlišujú, že jsou špatní lidi a dobří, co si budeme nalhávat, je to tak všude...ať je to mezi vama mezi nama, všude je to tak, že jsou dobří lidi a špatní lidi, jenomže když se to týká nás, tak nás smíchají všechny dohromady a už mezi nama výjimku nebo takhle nehledá...(protokol P2)

5.4 Výsledky hledání bydlení

Tato kategorie se zabývá především důvody odmítnutí, případně pak získáním podnájmu.

5.4.1 Odmítnutí pronajímateli

V této kategorii se chci věnovat jednak důvodům odmítnutí, se kterými se respondentky setkaly, jednak také pocitům respondentek při častém odmítnutí a jejich postoji k dalšímu hledání.

Z rozhovorů s respondentkami bylo patrné několik důvodů odmítnutí – některé se objevovaly častěji a některé uváděl jen menší počet dotazovaných. Jeden z nejčastějších důvodů byl nastíněn již v předchozí kapitole – odmítnutí kvůli **příslušnosti k romskému etniku**. Ať už respondentky oznámily v telefonátu, že jsou Romové nebo jen po pravdě odpověděly na otázku o romském původu, tak výsledek byl stejný, a to z pravidla odmítnutí. Soukromí pronajímatelé nejčastěji sdělovali, že Romům nechtějí dát podnájem. Někteří pronajímatelé řekli tento fakt na rovinu a někteří se schovali za „výmluvy“, ale pravý důvod respondentky označily právě jako tento. Respondentky pak mluvily o tom, že realitní makléři se velmi často odvolávali na pronajímatele, kteří Romy nechtějí a oni s tím nemohou nic udělat. Sociální pracovníce jen potvrzují, že jeden z největších problémů je diskriminace – setkávají se s rodinami, které řádně platí, mají naspořené peníze, ale i tak jsou z pravidla odmítání na základě toho, že se jedná o romskou rodinu.

M2: ...že jestli se mě můžou zeptat, jestli jsme romského původu nebo nejsem. Tak jsem jenom polkla, jsem si říkala cože, říkám no jsem romského původu. Tak to se teda nezlobte, ale majitel si nepřeje toto pronajímat takovým rodinám...tak další telefonát a tam ti bylo ano, je to volny, kdy se přijít podívat, domluvíme termín a všechno a potom mě říkají na konci, můžu se zeptat na vaše příjmení? Ano XXX, no ale vy jste romského původu, že jako takže bohužel. Říkám, jak jako, vždyť jste říkala, že je to volny, no víte ale jako majitel si nepřeje Romáky. (protokol M2)

U1:... a potom jsem volala na podnájem no a jsem řekla, že jsem Romka, a že mám jedno dítě a jsme tříčlenná rodina. No a jak slyšeli, že jsem Romka no tak mě nevzali. (protokol U1)

Někteří pronajímatelé reagovali na zjištění, že se jedná o romského zájemce i způsobem, že okamžitě zavěsili nebo si domluvili schůzku, na kterou však pronajímatel nedorazil.

A1: Měla jsem i několik prohlídek, ale bohužel, když jsem byla objednaná na určitou hodinu a teď jsem tam čekala, tak ani se neozvali, jo protože viděli Romku. (protokol A1)

Někteří pronajímatelé jako důvod uváděli velmi často fakt, že mají velmi **špatné zkušenosti s Romy**. Jak uvádí jedna respondentka, tak se podle ní jednalo o výmluvu, protože by jinak v deseti případech měl pronajímatel zkušenost takovou, že mu to tam Romové podpálili a teď to nově zrekonstruoval, což se zdá respondentce velmi nepravděpodobné.

M2: ...nebo řekli, že mají špatnou zkušenost, že jim to třeba podpálili nebo to bylo v dezolátním stavu...což mi bylo divny, protože bylo třeba deset nabídek a všem deseti to podpálili.... (protokol M2)

Mezi další důvody odmítnutí, které již nebyly, až tak časté, patřilo odmítnutí kvůli velkému **počtu dětí**, byt byl již **pronajatý**, jsou **další zájemci**. Často se respondentky setkávaly také s tím, že jim pronajímatel nebo realitní makléř slíbil, že se jim určitě ozve nebo najde nějaké jiné byty. Ve většině případů se pak již **neozvali zájemci zpět**.

A1: ...ale třebaš hm já už jsem to slíbil anebo už jsem to třebaš pronajal nebo už je to rezervovany. Jo vždycky do toho něco...(protokol A1)

M2: ... jenomže potom mě paní měla volat, ta mě nezavolala... (protokol M2)

Některé respondentky si podávaly žádost na městské byty a jejich žádosti nebylo vyhověno. Jako důvod bytový úřad nejčastěji uváděl, že byli vybráni **jiní zájemci**, ale písemně to nikdo z nich neobdržel. Vždy musel jít každý osobně na bytový úřad, zeptat se a dostat ústní odpověď.

M2: ...i když jsem psala, že chci písemnou odpověď, žádnou takovou jsem nedostala. Takže jsem se tam chodila ptat, a to mě řekli prostě, že bohužel, nebyl přidělen, byli vybráni jiní. A to bylo všechno (protokol M2)

U1: Vůbec nic, ne, já jsme se šla zeptat, jestli mi to vyšlo nebo ne a oni řekli, že ne,

V: A neřekli vám důvod...

U1: Ne, prostě řekli, že to nevyšlo (protokol U1)

Realitní makléř pak jako důvod odmítnutí u svých klientů (pronajímatelů) vidí velmi často **strach, obavy** z toho pronajmout byt Romům, i když tyto pronajímatelé nemají přímou zkušenost s Romy. Velmi to souvisí s náladou ve společnosti, která ukazuje Romy spíše ve špatném světle.

Dá se předpokládat, že po častém neúspěchu se člověk začne litovat nebo začíná ztrácet naději. Respondentky během rozhovorů také popisovaly různé pocity, které by se souhrnně daly nazvat jako **ztráta naděje** či **ztráta ideálů**. Sociální pracovnice se také setkaly s tím, že dlouhodobé hledání bydlení spojené se stresem se odrazilo na zdravotním stavu klientky a u některých klientů bylo možné se setkat s výbuchem hněvu, s tím, že jsou Romové, a že stejně nikdy byt nedostanou apod. Přes to všechno se však nesetkávají s rodinami, které by hledání bydlení zcela vzdaly.

A1: Takže nemám šanci. (protokol A1)

M2: ...já jsem věděla, že si nemůžu vybírat jako každý jiný. (protokol M2)

5.4.2 Získání podnájmu

Respondentce M2, P1 a P2 se podařilo najít podnájem. U jedné respondentky to byl delší a **obtížný proces**, kdy se setkala s velkou řadou odmítnutí a někdy i diskriminací ze strany pronajímatelů. Nakonec se jí podařilo najít podnájem ve městě nedaleko Olomouce, kam se během tohoto výzkumu čerstvě přestěhovala. Druhá respondentka bydlela již v několika podnájmech a na problémy během hledání bydlení si nevzpomíná. Párkrát se jí někdo zeptal na romský původ, ale často s těmi pronajímateli diskutovala, a v několika případech jí pak pronájem byl nabídnut. Vztahy s pronajímateli, u kterých respondentky získaly bydlení, pak hodnotily jako **bezproblémový vztah**.

P1: Já teda nemám špatny zkušenosti, že bych přišla a ne, nechceme, vy jste cikánka, že by mě to takhle někdo řekl. (protokol P1)

V: No, ten pán (pronajímatel) proč nejednal jako všichni ostatní?

M2: Nemel předsudky vůči Romům. Je starší, ten majitel byl starší a tady ta paní byla taky starší, takže jsou, mají zkušenosti dobry s Romákama i špatny a ví, že prostě je to jak u bílých tak u nás u tmavých, že jsou darebáci jak u nás darebáci tak u bílých. Že je to prostě ta starší generace kdyžto ta mladší generace vidí jenom to špatny, ale to dobry ne. (protokol M2)

6 Výsledky analýzy dat – axiální kódování

Během vyhodnocování získaných dat jsem v rámci otevřeného kódování seskupila pojmy do čtyř kategorií, které se poté dále členily na podkategorie apod. Čtyři hlavní kategorie jsou tyto – zkušenosti s typy bydlení, hledání bydlení, jednání s pronajímatelem bytu, výsledky hledání bydlení. Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky je důležité znát způsoby, jakými respondenti hledali bydlení, jak jednali s případnými pronajímateli a zda daný postup vedl k získání bydlení či nikoliv. Kategorie „zkušenosti s typy bydlení“ stojí zatím trochu mimo zbývající kategorie. Domnívala jsem se, že předchozí zkušenost by mohla ovlivnit i přístup k hledání bydlení, případně úspěšnost při hledání bydlení. Ze vzorku respondentů však není žádný takový vztah patrný a objevují se tam různé kombinace – respondentka A1 bydlela v městském bytě prakticky celý život a nyní bydlí na azylovém domě pro matky s dětmi, respondentka M2 bydlela také většinu života v městském bytě, ale již bydlí v běžném podnájmu, respondentka U1 bydlela většinu svého života na ubytovně, ale podařilo se jí najít i několik běžných podnájmů, nyní je však opět na ubytovně. Takto by se dalo postupovat u každé respondentky a zásadní podobnosti jsem nenašla. Jediný vztah, který ovlivňuje hledání bydlení je pak nespokojenost se současným typem bydlení. Respondentka U1 je nespokojená s podmínkami na ubytovně a vztahem s pronajímatelem, a to je jeden z důvodů proč hledá podnájem (a ne tedy znovu ubytovnu) a hledá ho aktivně a vytrvale.

Pro úspěšnost a neúspěšnost při hledání bydlení se jeví jako hlavní kategorie - jednání s pronajímatelem bytu. Podle všech rozhovorů byla nejdůležitější chvíle doba telefonátu s pronajímatelem bytu – byl to jediný prostor, kdy bylo možné pronajímatele přesvědčit o tom, že se sice jedná o romskou rodinu, ale že... – každá respondentka pak podle své strategie zvolila jiný přístup. Některé zdůrazňovaly, že mají zaměstnání, vychované děti, že nebudou dělat nepořádek apod. Vzhledem k tomu, že většina pronajímatelů telefonát rychle ukončila po zjištění, že se jedná o zájemce z řad Romů, pak vnímám jako jedinou šanci ho přesvědčit v okamžiku telefonátu. Tuto skutečnost mi potvrzují především respondentky P1 a M1, které popisují, že je velmi důležité zaujmout a udělat dobrý dojem, přičemž jim mimo jiné tato strategie zajistila trvalejší bydlení, se kterým jsou spokojené. Naopak respondentky, které mají problémy s vyjadřováním – mluví nespisovně, případně se v telefonu ani nepředstaví, jsou pak

v hledání bydlení více neúspěšné. Během telefonátu s pronajímatelem ho spíše nezaujmou a naopak může takový telefonát vyvolat v pronajímátele obavy.

V kategorii hledání bydlení je pak pro samotný úspěch či neúspěch nejvýznamnější podkategorie finanční náročnost při hledání bydlení. Některé respondentky z důvodu své finanční situace nezkoušely hledat bydlení přes realitní kanceláře, případně byly soustředěny pouze na byty bez kauce nebo jen s nízkou kaucí, což značně mohlo zužovat jejich možnosti při hledání. Stejně tak pro pronajímatele či pro realitní makléře není perspektivní zájemce o byt, který je závislý pouze na sociálních dávkách. Respondentky M2 a P1 pak byly v hledání bydlení úspěšné jen přes realitní kanceláře. V ostatních podkategoriích nebyly zásadní rozdíly mezi jednotlivými respondentkami – základní možnosti hledání bydlení: kde hledat, případně kde najít pomoc při hledání bydlení, respondentky znaly a většinou je i využívaly. Rozdíly jsou pak znát také v přístupu k hledání bydlení. Respondentky, které byly aktivní – věnovaly hledání bydlení více času, zavolaly na více inzerátů, pak měly větší šanci, že se jim bydlení podaří najít – protože však při hledání bydlení hraje roli řada faktorů, nedá se aktivita a vytrvalost brát jako jednoznačné pravidlo úspěšnosti. Některé respondentky byly aktivní a bydlení se jim podařilo najít, jiným se najít bydlení nedaří po delší dobu. Naopak respondentka A2 vzdala hledání bydlení po několika inzerátech a bydlení se jí najít nepodařilo.

7 Zodpovězení výzkumných otázek

Výzkumné otázky se zaměřují na dvě oblasti – jednak na typy bydlení, se kterými mají Romové zkušenosti a jak je hodnotí. Druhá oblast, která je pro tento výzkum důležitější jsou strategie, které volí Romové při hledání bydlení a případné překážky při hledání bydlení.

Všechny respondentky mají zkušenost minimálně se dvěma typy bydlení. Přičemž nejvíce spokojeny jsou respondentky s nájemním bydlením – ať už u soukromých pronajímatelů, či u městských bytů. Ale i v této oblasti poukazovaly respondentky na pronajímatele, se kterými mají špatné zkušenosti (vysoké nájem, špatné podmínky, nedodržování soukromí apod.) Azylové domy vnímají respondentky tak, že se nejedná o jejich domov či dlouhodobé ubytování, ale jen o přechodné bydlení a na vztahy se sociálními pracovníci či spolubydlicími si nestěžují. Jak bylo možné očekávat, tak největší nespokojenost byla znát s bydlení na ubytovnách. To ve velké míře potvrdily i sociální pracovníce díky zkušenostem svých klientů, kteří také bydlí na ubytovnách v Olomouci. Velká řada respondentek usiluje o získání městského bytu a vnímají jeho získání jako zajištění jistoty, stability.

Při hledání bydlení pak bylo možné rozlišovat různé strategie. V některých případech jednaly respondentky velmi podobně, v některých oblastech se naopak rozcházely. Velmi častý způsob hledání bydlení byl přes internet, přes inzertní noviny Profit či přes známé. Z výzkumu nelze jednoznačně určit, jestli byla některá z těchto možností úspěšnější. Respondentky také často využívaly pomoci někoho jiného – příbuzného, známého či různých sociálních pracovníků. Během telefonátu s pronajímatelem pak bylo možné vnímat jisté rozdělení – některé respondentky sdělily sami od sebe, že se jedná o romskou rodinu a některé respondentky tento fakt sami od sebe nesdělovaly, aby mohly s majitelem bytu jednat při prohlídce. Z výroků některých respondentek, které sami od sebe oznamovaly do telefonu, že jsou romského původu, jsem získala dojem jisté odevzdanosti. Naopak respondentky, které sami od sebe nesdělovaly, že jsou romského původu, tak se snažily na pronajímatele udělat dobrý dojem a dostat možnost osobní prohlídky bytu. To ne mě působí jako známka toho, že respondentka se nechce vzdát hned při telefonátu, ale chce „zabojovat“. Samotné respondentky pak tuto strategii označovaly jako úspěšnou. Mezi další strategie, které respondentky označovaly jako úspěšné, patřil doprovod Ne-Roma či slušně oblečeného

dítěte na prohlídku bytu. V neposlední řadě se pak jednalo o doplňující informace, které o sobě respondentka sdělí, především se jedná o zaměstnání, trvalý příjem apod., přičemž tato strategie souvisí se snahou udělat dobrý dojem na pronajímatele. Z výzkumu příliš nevyplývá, které strategie označují respondentky jako neúspěšné. Některé respondentky uváděly dobrovolné oznámení romského původu během telefonátu, jiné upozorňovaly na špatné vystupování, neupravený vzhled zájemce o byt či neupravené děti, které ho doprovází. Tyto neúspěšné strategie potvrzuje také realitní makléř, který dodává i velké množství osob (celá rodina) při jednání s realitní kanceláří či špatné vyjadřování zájemců. Jako překážka při hledání bydlení je pak bezesporu uváděna jistá diskriminace a předsudky vůči Romům, kdy respondentky mluvily o tom, že je nesmí házet do jednoho pytle, protože jsou špatní, ale i dobří Romové. Realitní makléři, kteří odpověděli emailem na otázky ohledně svých zkušeností s hledáním bydlení pro Romy, uvádějí tyto chyby, kterých se Romové z jejich pohledu velmi často dopouštějí: špatné vystupování, vyjadřování, často řeší situaci příliš pozdě a s emocemi, nemají příjem na hrazení nákladů spojených s bydlením (často jen sociální dávky), byt si pronajme tři členná rodina a za krátký čas jich tam bydlí o mnoho více, nereálné představy o cenách apod. V neposlední řadě se pak jedná také o finanční náročnost při hledání bydlení, kdy je velmi často problém se zaplacením kaucí, provizí realitním kancelářím či jiných poplatků spojených s bydlením.

Závěr

V úvodu této práce jsem uvedla výrok Kaleji, který upozorňuje na to, že většinová společnost nechce mít Romy za sousedy. Nyní, v závěru práce a na základě získaných poznatků, lze jeho výrok doplnit slovy „*a nechtějí jim svůj byt ani pronajmout.*“ Tématem celé práce byla romská minorita a jejich zkušenosti s bydlením a s jeho hledáním. Díky realizovaným rozhovorům jsem mohla vyslechnout příběhy několika Romů, kteří v současné době řeší či řešili bytovou otázku. V mnoha případech (zvláště pokud se jednalo o rodiny bydlící na ubytovně či v azylových domech) jsem byla svědkem smutných příběhů, ve kterých respondentky popisovaly rozpad partnerských vztahů, vznik dluhů, časté stěhování či bydlení v nevyhovujících podmínkách. Na druhé straně část respondentů tvořili Romové, kteří jsou v současné době se svým bydlením spokojeni. Jedná se zde především o Romy, kteří bydlí v podnájmu či v městském bytě. Právě městské byty vnímaly respondentky jako jistou výhru – dlouhodobé a jisté bydlení. Nabízí se tedy otázka, proč je řada romských rodin neúspěšná při podávání žádostí o městské byty? Případně proč v Olomouci neexistuje sociální bydlení, které by vyšlo sociálně slabým rodinám vstříc? Na tyto otázky již nedokážu na základě získaných výsledků odpovědět, ale jsou to jistě podněty pro další bádání v této oblasti.

Z výroků respondentek vyplývá, že se často setkávají s diskriminací na základě romského původu, což potvrzují i sociální pracovnice a koresponduje to právě s výzkumy v kapitole 3. Obecně můžu říci, že i teoretické poznatky, které jsou uvedeny v první části práce, byly výsledky tohoto výzkumu ve velké míře potvrzeny, případně doplněny, a to jednak výroky respondentů z řad Romů hledajících bydlení, tak sociálními pracovníci a realitním makléřem (jedná se především o popis jednotlivých typů bydlení – ubytovny, azylové domy, bydlení ve vyloučené lokalitě apod.)

Přínos této práce shledávám především v tom, že se jí podařilo poodhalit zkušenosti Romů s jednotlivými typy bydlení, ukázat jejich přístup k hledání bydlení a poukázat na to, s jakými překážkami se při samotném hledání setkávají, a to pomocí rozhovorů, které byly polostrukturované. Díky nim se podařilo držet kostru celého rozhovoru, ale na druhou stranu nechat respondentům i velký prostor pro přinášení nových témat. Výsledky výzkumu dále jen potvrzují, že jedna z hlavních překážek při hledání bydlení je především diskriminace Romů na trhu s bydlením. Mezi další hlavní

překážku pak patří finanční náročnost, kdy Romové často nemají finanční prostředky na zaplacení kaucí pronajímatelům či provizí realitním kancelářím. Za úspěšné strategie při hledání bydlení pak respondenti označili především dobré vystupování, dobré komunikační schopnosti, doprovod Ne-Roma, dítěte či využití doporučení od předchozího pronajímatele. Mezi neúspěšné strategie lze zařadit špatné vystupování, špatné vyjadřování (nespisovné mluvení,...), přítomnost celé rodiny u jednání s pronajímatelem či realitním makléřem aj. Největší rozkol u respondentů způsobilo to, zda je lepší se přiznat sám od sebe k romskému původu nebo ne. Část respondentů zastává názor, že je lepší se nepřiznat a dostat tak případně šanci na osobní setkání. Druhá část zastává naopak názor přiznat se, protože při osobním setkání by to stejně vyšlo najevo.

Získané poznatky mohou sloužit pro sociální pracovníky, kteří hledají s romskými klienty bydlení – mohou zde najít nové podněty a možnosti hledání apod. Výsledky mohou také upozornit na neexistenci nějaké koncepce, která by dlouhodobě řešila bytovou problematiku sociálně slabých vrstev obyvatelstva.

Při analýze rozhovorů se objevovala řada témat, která byla pro respondenty nějakým způsobem palčivá. Jedná se především o problematiku bydlení na ubytovnách, způsob přidělování městských bytů či dlouhodobé řešení bytové problematiky v Olomouci (neexistence sociálního bydlení). Tato témata by pak mohly tvořit samostatné studie a další výzkumy z oblasti bytové problematiky romské minority.

Seznam použité literatury

- Bartoš, V. (2010). Discrimination, Information and Cognitive Effects: Evidence from a Field Experiment in the Czech Rental Housing Market (Diplomová práce). Prague: Charles University.
- Baumruková, P. (1997). Obce, města, regiony a sociální služby. Praha: Sociopress.
- Bauteva, E. (2012). The Roma minority in the Czech Republic: scapegoats of modern history?. *Ecumenical Review Sibiu / Revista Ecumenica Sibiu*, č. 3, s. 429-441.
- Cviková, L. (2010). Zkušenosti České republiky s diskriminací z důvodu rasy v evropských souvislostech jako východisko zlepšení současného stavu. *Fórum sociální politiky: odborný recenzovaný časopis*, č.1, s. 2-7
- Davidová, E. (1995). *Romano drom: Cesty Romů: 1945-1990 : změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Doleželová, T. (2012). Míra diskriminace Romů na trhu s bydlením v Jihlavě. (Diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého.
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2010). *Diskriminace Romů v oblasti bydlení ve vybraných členských státech EU: analýza údajů z šetření EU – MIDIS*, Austria, Vienna.
- Goller, S., Prostějovská, Z., Brožová, L. (2009). *Bytová politika a limity reprodukce bytového fondu*. Praha: České vysoké učení technické v Praze.
- Holomek, K. (2000). Postavení Romů v současnosti. In Jařabová, Z. Davidová E. (Eds.), *Černobílý život*. (157 – 172). Praha: Gallery.
- Horvathová, J. (2002). *Kapitoly z dějin Romů*. Člověk v tísní, společnost při ČT, o.p.s.
- Hůlová, K., Steiner, J. (2006). Romové na trhu práce. In Hirt, T. Jakoubek, M. (Eds.), *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. (s. 100 - 135). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Kaleja, M. (2012) *Romové - otázky a odpovědi v českém a slovenském kontextu*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.

Koncepce romské integrace 2004 (2004). Praha: Úřad vlády České republiky.

Kotýnková, M. (2000). Rozsah a průběh sociálního vyloučení v české společnosti. *Sociální studia*, č. 5, s. 93-103.

Krebs, V. (2007). *Sociální politika*. Praha: ASPI.

Lux, M. (2002). Sociální bydlení. In Lux et al., *Bydlení – věc veřejná. Sociální aspekty bydlení v České republice a zemích evropské unie*. (s.73–160). Praha: Sociologické nakladatelství.

Lux, M. Sunega, P. (2011). Bydlení a stát. In Lux, M. Kostecký, T. (Eds.), *Bytová politika: teorie a inovace pro praxi*. (s. 49-92). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

Mareš, P. (2003). Romové: Sociální exkluze a inkluze. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 4, s. 65-75.

Moravec, Š. (2006). Nástin problematiky sociálního vyloučení romských populací. In Hirt, T. Jakoubek, M. (Eds.), *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. (s. 11 - 69). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Moravec, Š., Černý, J., Novák, K.A. (2002). Člověk v tísní a terénní sociální práce. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 8-9.

Navrátil, P. (2002). Integrace Romů. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 34-56.

Pelišková, V., Rohrerová, L. (2012). *Sociální ubytovny jako dlouhodobé ubytování pro sociálně slabé – závěrečná zpráva*. Brno: Česká republika, ústav územního rozvoje.

Poláková, O. (2006). *Bydlení a bytová politika*. Praha: Ekopress.

Prokešová, M. (2010). *Romové, otázky a hledání odpovědí: historie a současnost Romů*. Ostrava: Repronis.

Radostný, L., Růžička, M. (2006). Masokombinát Kladno: výzkumná zpráva. In Hirt, T. Jakoubek, M. (Eds.), „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. (s. 242 – 287). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Růžička, M. (2006). Geografie sociální exkluze. *Sociální studia*, č. 2, s. 117 – 132.

Stauber, R., Vago, R. (2007). *The Roma – A minority in Europe. Historical, political and social perspectives*. Budapešť: Central European University Share Company.

Steward, M. (1997). *The time of Gypsies*. Colorado: Westview Press.

Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: ALBERT.

Šotolová, E. (2013). Multikulturní tolerance. *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, č. 1, s. 1-4.

Šed'ová, K. (2007). Zakotvená teorie. In Švaříček, R., Šed'ová, K. (Eds.), *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. (s. 84-95). Praha: Portál.

Víšek, P. (2006). 60 let řešení romské problematiky – úspěch či neúspěch? In Hirt, T. Jakoubek, M. (Eds.), „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. (s. 189 - 200). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Vishwanathan, S. K. (2014). Drsná zkušenost občanského aktivisty. *Můžeš: časopis pro ty, kteří se nevzdávají*, č. 4, s. 11-13.

Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2011. (2012). Praha: Úřad vlády České republiky, oddělení kanceláře Rady vlády ČR pro záležitosti romské menšiny a Sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny.

Internetové zdroje:

Ministerstvo pro místní rozvoj. (nedatováno): Bytová politika [on-line]. Dostupné 26. 2. 2014 z <http://www.mmr.cz/cs/Stavebni-rad-a-bytova-politika/Bytova-politika>

Správa nemovitostí Olomouc. (2013): Pravidla pro poskytování bydlení v nájemních bytech majetku statutárního města Olomouce [on-line]. Dostupné 15. 2. 2014 z <http://www.sno.cz/pronajem-bytu>